

Stogodišnji hrvatsko – turski rat (1493. – 1593.)

- nakon propasti Bosanskog Kraljevstva 1493., „tursko kopito“ trideset godina pali pljačka i uzima sužnje u istočnim dijelovima Kraljevine Hrvatske
- **Vlasi** – važna udarna snaga; postaju vrsni turski krajišnici u novostečenim pograničnim nahijama
- osvajanja se vrše tako da prije redovite carske vojske nastupa neredovita vojska sastavljena uglavnom od Vlaha

Zapisi suvremenika o turskom pustošenju početkom Stogodišnjeg rata

- prvi javni poziv za pomoć hrvatskom selu uputio je 1477. **Juraj Šižgorić** u *Elegiji o pustošenju Šibenskog polja*
- suvremenici su procijenili da je sam Stogodišnji rat započeo bitkom na Krbavskom polju 1493. kada propada hrvatsko plemstvo, a ban Mirko Derenčin završava kao turski rob; bosanski paša Jakub strašno je potukao hrvatsku vojsku
- Hrvatski sabor već 1494. okupio se u Bihaću te traži pomoć od pape Aleksandra VI.
- osim pape, pomoć šire hrvatski velikaši i diljem Europe, jedan od najpoznatijih bio je skradinski i trogirski biskup **Toma Niger**
- **Bernardin Frankapan** poziva u pomoć sabor njemačkih seljaka u Nürnbergu 1522.
 - o na saboru kneževa njemačkih zemalja u Nürnbergu, Ferdinand Habsburški naziva Hrvate „kršćanskim viteškim narodom“ → *antemurale christianitatis*

Zanimanje Habsburgovaca za krunu kraljevina Hrvatske, Ugarske i Češke

- s približavanjem Turaka srednjoj Europi raste odlučnost Habsburgovaca da utjecaj svoje krune prenesu na Hrvatsku, Ugarsku i Češku
- prvi ugovor o nasljeđivanju sklopio je Maksimilijanov otac Fridrik III. s kraljem Matijašem Korvinom 1463. prema kojemu vrijedi: ako kralj Matijaš umre bez djece, naslijediti će ga Fridrik III. ili njegov sin Maksimilijan
- nakon Matijaševe smrti bez zakonita nasljednika, Mađari i dio Hrvata izabiru za kralja Vladislava II. Jagelovića
- ugovorom 1491. u Požunu vrijedi da će ugarsko-hrvatska kruna pripasti Habsburgovcima ako Vladislav II. umre bez zakonitoga sina
 - o protiv požunskoga ugovora ustalo se mađarsko plemstvo i na Ugarskom saboru 1505. donosi zaključak: ako kralj Vladislav umre bez muškog potomka, na ugarsko prijestolje ne može doći nijedan stranac, već samo domaći sin

- 1506. Maksimilijan i Vladislav II. sklapaju tajni ugovor u Bečkom Novom Mestu → Maksimilijanov unuk oženiti će Anu, kćer kralja Vladislava II., a Ferdinandova sestra Marija udati će se za budućeg Vladislavova sina
 - o ugovor je obnovljen 1515. i poslužio je Ferdinandu Habsburškom kao legitimni put za stjecanje prijestolja Češke, Ugarske i Hrvatske
- 1516. Vladislava II. Jagelovića naslijedio je sin Ludovik II. koji je poginuo na Mohačkom polju 1526. te se njegovom smrću loza Jagelovića ugasila
- nakon smrti bana Petra Berislavića kod Korenice 1520. zaprijetila je najveća opasnost hrvatskim gradovima na jugu Velebita; strategijski cilj turske agresije bio je grad **Knin**
- **Turci iz Bosne i Hercegovine, zajedno sa svojim Vlasima zauzimaju Knin 1522.**
- paljenje i pljačkanje po Krbavi, Lici i dalmatinskom zaleđu
- uoči Mohačke bitke zauzimaju istočnu Slavoniju sve do Osijeka i Đakova
- Ilok i Osijek osvojeni su 1526., a Turci odlučuju utvrditi Osijek koji postaje jedno od najvažnijih središta
- padom Osijeka i Đakova, Turcima je otvoren put u središnju Hrvatsku, u ratnim planovima Varaždin je bio ključ obrane Štajerske i Graza

Hrvati traže savez s Ferdinandom Habsburškim – odluke Cetinskog sabora

- poslije pada Knina i Skradina 1522. i Ostrovice 1523., Hrvati se oslanjaju na Ferdinanda Habsburškog koji je i prije 1522. pomagao Hrvatima novcem, vojskom i oružjem
- već na saboru u Križvcima 1526. velikaši na čelu s Krstom Frankapanom zahtijevaju da se Hrvatska odcijepi od Kralja Ludovika i Ugarske te da si potraži drugog vladara koji će je bolje braniti
- neki hrvatski velikaši bili su za pokroviteljstvo Venecije
- smrt kralja Ludovika II., koji nije ostavio zakonitog potomka, najednom su ispražnjena čak tri prijestolja: hrvatsko, češko i ugarsko
- u Hrvatskoj i Ugarskoj kao pretendent pojavio se domaći Ivan Zapolja, a zatim i Ferdinand Habsburški pozivajući se na ugovore o nasljedstvu iz 1491., 1505. i 1515.
- Ferdinanda za kralja biraju Česi 23. 11. 1526., no u ugarskom plemstvu ne pokazuje se izrazita sklonost bečkom dvoru te na saboru u Stolnom Biogradu Mađari za kralja Ugarske biraju Ivana Zapolju, samo je manji broj plemstva na Ferdinandovoj strani i biraju ga na saboru u Požunu
- Hrvatski sabor sastao se u listopadu 1526., kao Ferdinandovi izaslanici došli su: **Nikola Jurišić** i **Ivan Pichler**; zaključak sabora bio je taj da će Kraljevina hrvatska izabrati onoga kralja koji može pružiti ratnu i vojnu pomoć u ratovima s Turskom
- Ferdinand pristaje na ponudu i sabor se sastaje na Staru godinu 1526. u Cetingradu; u prvom dijelu sabor zaključuje da Ferdinand ima pravo na hrvatsku krunu (odluka o izboru Ferdinanda i ulazak Hrvatske u zajednicu alpskih zemalja 1527. označava kralj naše srednjovjekovne povijesti); na Novu godinu sabor raspravlja o uvjetima vojne pomoći: kralj će za zaštitu Kraljevstva Hrvatske držati dvjesto pješaka i dvjesto konjanika kojima će zapovijedati vrhovni kapetan kojega će odrediti kralj, dok će 800 konjanika biti podjeljeno među staleže; kralj jamči da će sačuvati i uzdržati sve povlastice Kraljevstva Hrvatske;

Rascjep u redovima plemstva. Rat između Ferdinanda i Ivana Zapolje

- pet dana nakon sabora u Cetingradu na **Saboru u Dubravi** hrvatski knezovi i plemstvo, zajedno sa Krstom Frankapanom biraju za kralja **Ivana Zapolju**
- suprotnosti u odlukama dvaju sabora doneše građanski rat
- do konačne nagodbe Ferdinanda i Ivana Zapolje 1538. Hrvatska gubi cijelu središnju Slavoniju s Požegom 1538., a padom Klisa 1537. i južnu Hrvatsku
- Turci osnivaju Požeški sandžak
- prostor od Vrbasa do Une za vrijeme svog tursko upravljanja Bosnom zvat će se **Turska Hrvatska**

Pokušaji oslobođenja Slavonije i Srijema (1537.)

- 1537. sastavljena je golema vojska od Hrvata, Slovenaca, Čeha, Mađara i Austrijanaca čiji je zapovjednik bio **Ivan Kacijaner**
- kod Gorjana vojska generala Kacijanera doživjela je težak poraz od zajedničke vojske iz Smederevskoga i Bosanskoga Sandžaka, a njezino se povlačenje pretvorilo u sramotan bijeg
 - o vojskovođe Julije Hardeck, Ivan Ungnad, Ivan Katzianer, Albert Schlik i Ludovik Pekry zajedno bježe s bojnog polja uoči same bitke, dok na bojnopolju ostaju samo dvojica generala Erazmo Mager i Ludovik Lodron, obojica su poginuli kod Gorjana
- neuspjeh i katastrofu kod Gorjana možemo usporediti jedino sa porazom na Krbavskom polju, a **Gorjanska katastrofa označava i početak 150-godišnje turske vlasti nad Slavonijom**

Prvi ugovor o primirju (1547.)

- 1547. Ferdinand ugovara prvo petogodišnje primirje s Turskom uz plaćanje godišnjeg danka od 30 000 zlatnih dukata
- iako su Ferdinand i sultan stalno sklapali primirja sve do 1606. Turci su i dalje poduzimali brojne pljačkaške pohode, tzv. **akine** (na pljačkaške pohode Turke potiču odredbe mira prema kojima se svaki vojni pohod s manje od 4 000 vojnika ne smatra kršenjem mira)

Stogodišnji rat u razdoblju nakon Ferdinandove smrti (1564.)

- nakon Ferdinandove smrti, sultan Sulejman smatra da je prestalo i primirje sklopljeno 1562. pa šalje veliku vojsku od 150 000 vojnika i kreće na Beč
- sa epizodom kod Sigeta 1566. i poznatim junaštvom **Nikole Šubića Zrinskoga** i njegovih Hrvata turska je slava i ratna moć pod zidinama Sigeta dosegla vrhunac

Završne bitke Stogodišnjeg rata – borbe za Bihać i Sisak (1591. – 1593.)

- rat između Bosanskog pašaluka i ostataka Hrvatskoga Kraljevstva postaje neizbježan
- 1591. **Hasan-paša Predojević** prvi put pokušava zauzeti Sisak
- **1592.** zauzima Bihać
- pustošenje oko Siska i intenzivno pljačkanje
- nakon zauzeća male utvrde izgradio je most u blizini utoka Odre u Kupu što je Turcima omogućilo nesmetan pristup sisačkoj tvrđavi s obje strane Kupe
- zapovjednici obrane tijekom 1592. – 1593. bili su **Blaž Đurak i Matija Fintić**
- hrvatski ban **Toma Bakač Erdödy** općim je ustankom okupio sve raspoložive snage (krajišnici Karlovačke krajine pod **Auerspergerovim zapovjedništvom**, a krajišnike Varaždinske (slavonske) krajine predvodi **Graswein**)
- pristižu postrojbe iz Kranjske, Koruške te njemački konjanicižvelika vojska alpskih zemalja, zajedno s vojskom hrvatskoga bana krenula je od Zagreba prema sisačkoj utvrdi; nadomak Siska u susret turskim postrojbama stigli su 23. 6. 1593.; Hasan-paša prebacio je većinu vojske na lijevu obalu Kupe; Hrvati najprije napadaju lijevo krilo (pod vodstvom hrv. bana), u središtu turske vojske nastao je metež; povlačenje Turaka pretvorilo se u opću paniku i bijeg prema kupskom mostu prema drugoj strani Kupe, karlovački strijelci zauzeli su kupski most i zapriječili povlačenje, **većina turske vojske utopilo se u Kupi uključujući i Hasan-pašu Predojevića**
- kršćanskih vojnika bilo je od 4 000 do 6 000, turskih od 10 000 do 50 000
- Turci će još iste godine zauzeti Sisak, no Hrvati će već slijedeće godine osloboditi Sisak i Petrinju
- sisačka bitka najprije se očitovala u stvaranju granične crte
- temeljna sastavnica Stogodišnjeg hrvatsko-turskog rata je raseljavanje stanovništva u tri osnovna područja: **jadranskom, prekokupskom i prekodravskom**

Turska osvajanja i etničke promjene – hrvatske migracije i kolonizacija Vlaha

- turski osvajači donose nemilosrdan način ratovanja koji je zabilježen kao odvođenje hrv. pučanstva u tursko ropstvo
- nakon što se učvrste u određenoj zoni u „svoje“ krajeve dovode vlaško-stočarsko pučanstvo iz dubine Carstva → **zbog gospodarskih i strateških razloga Vlasima povjeravaju čuvanje nove granice upotrebljavajući ih kao turske krajišnike i vojnike**
- novo vlaško stanovništvo Bosne značajno je utjecalo na turska osvajanja i hrvatsku dijasporu
- hrvatska dijaspora
 - a) južni tok preko Jadrana na Apeninski poluotok
 - b) zapadni, u Istru ili u slovenske pokrajine Kranjsku i Goricu
 - c) sjecerni, prema Ugarskoj, Austriji, Moravskoj i Slovačkoj

Osnovni selidbeni smjerovi. Preko Jadrana na Apeninski poluotok

- položaj dalmatinskih gradova bio je otežan
- najstariji smjer hrvatske dijaspore
- najveći pritisak na Apeninski poluotok bio je s Raba i Paga, a zatim i sa Hvara i Korčule te djelomice i Brača
- fratri imaju bitnu ulogu u novim hrvatskim sredinama čuvajući svoj narod od brze i potpune asimilacije
- najpoznatija skupina: **Moliški Hrvati**

Zapadni smjer iseljavanja – Istra i slovenske pokrajine

- pohodi **martologa** bili su najsuroviji, zauzimaju prostor između Cetine i Zrmanje zajedno sa kninskom tvrđavom
- narod koji nije odveden u ropstvo najčešće bježi u Kranjsku i u današnju Belu Krajinu
- masovno iseljavanje prema zapadu traje cijelo 16. stoljeće
- što nije izginulo ili odvedeno u ropstvo pobjeglo je preko Kupe u Kranjsku ili na sjever preko Save i Drave u zapadnu Ugarsku, Donju Austriju, Moravsku i Slovačku

Sjeverni smjer iseljavanja – zapadna Ugarska, Donja Austrija, Moravska i Slovačka

- najveći broj izbjeglica odlazi na sjeverozapad iz Bosne, Like i Krbave
- sve Hrvate koji su iselili u sjeverozapadnom smjeru nazivamo **Gradišćanski Hrvati**
- uzroci iseljavanja:
 1. rast agrarne konjunktore u zapadnoj Ugarskoj i Donjoj Austriji
 2. postojanje plemstva u Hrvatskoj
 3. dugotrajan osmanlijski ciklon
- vladar i feudanci prihvaćaju izbjeglice zbog potrebe radne snage
- protiv masovne seobe ustao je Hrvatski sabor 1533. i zatražio od kralja zabranu odvođenja kmetova jer će Hrvatsko Kraljevstvo u protivnome ostati pusto i bez radne snage, no bez uspjeha
- u srednje Gradišće prvi val hrvatskih iseljenika iz Like i Krbave stiže od 1522. do 1527.
- u Moravsku i Slovačku prvi iseljenici iz Hrvatske stižu već 20-ih godina 16. stoljeća
- ratno iskustvo doseljenika u borbi s Turcima bilo je vrlo cijenjeno te dovodi do brzog stjecanja povoljnog položaja u odnosu na domaće stanovništvo
- masovne seobe Hrvata tijekom 15. i 16. stoljeća na jug, zapad i sjever ostavile su trajne posljedice, slabeći vojne sposobnosti hrvatskog naroda u obrani njegova geopolitičkog prostora

Izgradnja Vojne Krajine

Prvi koraci u izgradnji Vojne krajine

- nakon pada Klisa i poraza kod Gorjana 1537. Ferdinand umjesto **Ivana Katzianera** za vrhovnog zapovjednika svojih snaga u Hrvatskoj postavlja **Nikolu Jurišića**
- u prosincu iste godine imenuje i hrvatskog bana, a vijećnike i predstavnike zemalja poziva u Graz zbog dogovora o daljnjim obrambenim mjerama i potrebama
- za obranu utvrda poslanici su od Ferdinanda tražili stalne vojne posade za Hrvatsku 1 000 lakih konjanika, Slavoniju 2 000 i 500 teških konjanika i 1 000 pješaka; također su tražili da se uspostavi kontrola puta na Dravi i Savi i to lađama sa 1 000 stalnih vojnika, **šajkaša**
- u veljači **1538.** Ferdinand sklapa mir sa Ivanom Zapoljom
- potrebne pomoći za obranu i dalje nema
- 1539. u Kostajnici ubijen Ivan Katzianer
- Ferdinand u Slavoniju šalje vojsku od 4 000 španjolskih plaćenika i traži sabor koji je održan 8. svibnja u Dubravi, **najveći problem bio je kako hraniti pristiglu vojsku**

Senjska i Bihaćka kapetanija

- Bihać je bio dobro utvrđen položajem na unskom otoku i opasan obrambenim zidinama
- kralj se za Bihać brinuo bolje nego za druge utvrde
- 1535. bihaćkim kapetanom postaje **Petar Keglević**; nastoji ojačati obranu želeći pridružiti utvrdu u Izačiću; time je i prije sredine 16. stoljeća **stvoren novi obrambeni prostor nazvan Bihaćkom kapetanijom** → u kraljevo ime zapovijeda bihaćki kapetan
- na sličan način uspostavljena je obrana oko Senja, koji je, kao i Bihać, bio kraljevski grad
- nakon dužih pregovora dovršena je obrambena organizacija između Velebita i Kapele, 1530. uspostavljena je **Senjska kapetanija**
- kapetanom grada postao je **Ivan Lenković** koji nakon 1538. kvalitetno organizira obranu
- obnavlja utvrde Senja, a nad gradom gradi **Nehaj kulu**
- Senjska kapetanija na popisu je imala 357 konjanika i pješaka, a Bihaćka 152 vojnika
- iako je uz nedovoljnu novčanu potporu Lenković ostvario samo dio svojih planova, on je u prvoj polovici 16. stoljeća organizacijom obrane Senjske i Bihaćke kapetanije stvorio primjer novog ustroja granične obrane

Obrana Hrvatske na Unskoj krajini i njezino premještanje na Kupsku krajinu

- padom Dubice i Jasenovca 1538. te turskim napadom na Zrinsko Pounje nanesena je golema šteta obrani toga područja

- padom Kostajnice 1556, obrana Hrvatske na unskoj graničnoj crti bila je posve uništena, težište obrane prenosi se s južnih na sjeverne strane Zrinske gore
- obranu prostora između Kupe i Zrinske gore predvodila je zagrebačka Crkva
- 1539. ban **P. Keglević** razmišlja o obrani Hrvatske na Kupu
- zagrebački kanonici grade suvremeniju, veliku i snažnu utvrdu koja će nositi obranu područja između Kupe i Save, gradnja je dovršena 1552.

Oblikovanje Slavonske krajine

- podižu se nove utvrde oko starog varaždinskog kastruma i uokolo grada Varaždina, organizator toga gradilišta bio je **Ivan Ungnad** koji 1543. od kralja preuzima Varaždin
- voditelj građevinskih poslova bio je prvi graditelj renesansnih slavonskih utvrda **Domenico dell' Allio**
- grad dobiva veliku pomoć štajerskog plemstva i izgradnja utvrda uglavnom je gotova 1552.

Prvi pokušaji centralizacije tvrđavskog sustava u južnoj i sjevernoj Krajini na pravcima Sava – Senj i Sava – Drava

- u stvaranju novog obrambenog reda, bitnu je ulogu imala i težnja središnje kraljevske vlasti da ima vrhovni nadzor nad svim vojnim i ratnim poslovima
- dolazi do početka političkog sukoba između osoba koje u ime kralja imaju vojnu vlast i vlasti hrvatskog bana, ali i između prava i vlasti Hrvatskoga sabora i krajiških vojnih institucija
- činjenica da je Hrvatski sabor pokazao veliku odlučnost za obranu prostora između Kupe, Save i Une početak je treće vojne obrambene oblasti → **Banske krajine**

Hrvatske utvrde u popisu Ivana Lenkovića iz 1561. i stanje obrane u izvješću kraljevskog povjerenstva 1563.

- Lenković opisuje stotinjak utvrđenih mjesta: starih feudalnih gradova, kaštela, kula, utvrđenih sakralnih objekata, čardaka, utvrđenih trgovišta i gradova
- donosi i financijski plan održavanja novog obrambenog reda
- Ferdinandovo povjerenstvo najprije opisuje obrambeno stanje hrvatske, a potom i slavonske granice
- povjerenstvo prihvaća tadašnju podijeljenost vojne vlasti, odnosno da Hrvatska i Slavonija imaju svaka svojeg zapovjednika, no oba bi područja trebala imati zajedničkoga blagajnika, također predlaže da se sjedište vojnog zapovjednog stožera prebaci u kaptolski kaštel u Sisku
- dva najveća problema su problemi vojne vlasti i financija

Kapetanije u Hrvatskoj i Slavonskoj krajini

- uz kapetanije u Bihaću i Senju, osnovane su dvoje nove: **Ogulinska i Hrastovička kapetanija**

- Ogulinska je stvorena za obranu prostora preko kapelskoga gorja
- Hrastovička kapetanija - ta je kapetanija trebala obuhvatiti sve utvrde Zrinske gore i područja od Gline do Save i Siska, nije se uspjela teritorijalno organizirati jer su najveći dio toga prostora osvojili Turci u velikoj ofenzivi Bosanskog sandžaka Ferhat-paše tijekom 1577. i 1578.
- kapetanjama hrvatskoga graničnog područja tada je bio vrhovni vojni zapovjednik **Ivan Auersperg**, a na području od Drave do Save zapovjednik Slavonske granice **Vid Halek**
- svaki od zapovjednika imao je svoj ratni stožer

Bečko savjetovanje 1577. i sabor u Brucku na Muri

- na dnevnom redu savjetovanja predstavnika Njemačkog Carstva i zemalja Štajerske, Kranjske i Koruške, održane u rujnu 1577. u Beču po predsjedanjem nadvojvode Ernesta, našla su se još neriješena važna pitanja o sustavu obrane slavonske i hrvatske granice
- najvažniji je bio zaključak koji je načelno riješio trajno financiranje granične obrane, njemačke zemlje godišnje daju 140 000 forinti, a kralj 60 000, sve ostalo, nešto više od 500 000 daju Štajerska, Kranjska i Koruška
- raspravljalo se i o obnovi vojne opreme
- kralj Rudolf ponudio je nadvojvodi Karlu da u njegovo ime prihvati vrhovno vojno zapovjedništvo nad krajiškom vojnom silom i na hrvatskom i na slavonskom području; nadvojvoda je prihvatio tu dužnost
- **nadvojvoda je imao pravo i obvezu upravljati svim vojnim poslovima osim postavljanja vrhovnih vojnih zapovjednika na hrvatskoj i slavonskoj granici, njih u službu stavlja kralj**
- kraljevoj odluci protive se Hrvatski i Ugarsko – hrvatski sabor
- kralj nadvojvodi Karlu predlaže i da osnuje svoj ratni savjet koji bi bio sastavljen od članova plemićkih staleža unutrašnjih austrijskih zemalja Štajerske, Koruške i Kranjske; **taj će prijedlog nadvojvoda Karlo ostvariti na saboru u Brucku na Muri početkom 1578.**
- na saboru u **Brucku na Muri** sabornici su najprije prihvatili zaključke Bečkog savjetovanja; sabor je odlučio namaknuti 420 000 forinta kojima će se porpavljati stare i graditi nove utvrde
- na prvom mjestu bila je gradnja vojnoga grada utvrđenog renesansnim bedemima i bastionima, budućega grada **Karlovc**a
- odlukama na Bečkom savjetovanju 1577. i njihovim prihvaćanjem na saboru u Brucku na Muri, do kraja je oblikovan unutarnji vojni ustroj i djelovanje obrane od Drave do Jadrana

Granična obrana do kraja 16. stoljeća i Kupski rat za obranu Hrvatske

- izgadjom karlovačke tvrđave uglavnom je dovršena izgradnja tvrđavskog obrambenog sustava na sve tri obrambene fronte
- velikim porazom Turaka kod Siska te dobivenim ratom za sisački kaštel i tursku utvrd u Petrinji 1595. završen je „Kupski“ rat za Hrvatsku; počinje „Dugi rat“ s Turcima u Ugarskoj i traje sve do sklapanja mira pod vojnim šatorima na ušću Žitve u Dunav 1606.

- krajiški zapovjednici Slavonske krajine, obnavljaju, popravljaju i dovršavaju izgradnju slavonskih graničnih utvrda; posebice se istaknuo **Vid Halek** koji od 1584. do 1588. dovršava izgradnju tvrđavskih sustava u Koprivnici, Križevcima i Ivaniću

Kupska krajina i početak stvaranja Banske krajine

- Kupska krajina bila je početak stvaranja treće krajiške vojne oblasti → **Banske krajine**
- branjena granica od Drave do Jadranskoga mora teritorijalno je podijeljena na kapetanijska zapovjedništva s vrhovnim zapovjednicima triju krajina: **Slavonske ili Varaždinske, Kupske ili Banske i Hrvatske ili Karlovačke krajine**
- proces stvaranja posebnog krajiškog teritorija nastavlja se i u 17. stoljeću pa sve do njegove apsolutne izdvojenosti od vlasti Hrvatskoga sabora

Osmanlijski prodori i Obrana Dalmacije u 16. stoljeću

- Osmanlije su tijekom prvoga desetljeća 16. stoljeća napadali mnoge gradove uz obalu, a posebice agrarno zaleđe Šibenika, Trogira i Splita, dok glavni grad Dalmacije – Zadar – biva barem nakratko pošteđen (do 1520.)
- padom Klisa Osmanlijama je otvoren put prema Splitu i srednjodalmatinskom priobalju
- u velikoj bitci kod Lepanta 1571. sudjelovale su i galije dalmatinskih komuna
- Hrvati kratkotrajno oslobađaju Klis predvođeni **Ivanom Albertijem**
 - o Splitsani su u noći 7. travnja 1596. prodrli i osvojili Klis, ipak osmanlijski odgovor bio je brz i učinkovit te je više od 10 000 vojnika krenulo u ponovno osvajanje te tvrđave; Mlečani, koji su bili protiv bilo kakve protuturske akcije u Dalmaciji, zapriječili su put logistici i pristizanje postrojbi prema Klisu, tako je Klis ponovno pao u ruke Turaka 31. 5. 1596.

Protuturska borba senjskih uskoka. Uskočki rat

- **jedan od najznačajnijih čimbenika protuturske obrane na hrvatskom priobalju bili su senjski uskoci** (prebjezi iz krajeva pod turskom vlašću koji su pred turskim nasiljem „uskakali“ u još neosvojena hrvatska područja i nastavljali borbu protiv Turaka
- začetke nalazimo već nakon pada Hercegovine (1482.)
- nakon pada Klisa 1537. većina kliške posade otišla je u Senj; okupivši se oko Senja ti su prebjezi vrlo brzo ujedinili svoju vitalnost i smionost s pomorskim iskustvom Senjana
- po podrijetlu senjski uskoci bili su Hrvati i katolici i uglavnom su potjecali s prostora pod turskom vlašću (Hercegovina, Bosna, Lika, Pounje, Makarsko primorje), Dalmacije (Zadar, Šibenik, Krk, Brač, Hvar,...) i područje Dubrovačke Republike
- organizirani u manje ili veće postrojbe kojima zapovjedaju vojvode koje su sami birali, a ponekada i nadvojvode (**Juraj II. i Juraj III. Daničić, 1607. nadvojvoda Ivan Vlatković**)
- pripadaju pod zapovjedništvo senjskog kapetana, od 1537. pod zapovjedništvom Dvorskog ratnog vijeća u Beču, a od 1578. pod Unutrašnjoaustrijskim ratnim vijećem u Grazu
- služe se taktikom iznenađenja
- glavni neprijatelji: **Turci, kasnije i Mlečani**

- ovisno o odnosima Habsburške Monarhije i Mletačke Republike, te obiju država sa Turskim Carstvom, ovisio je i odnos Mlečana i Habsburgovaca prema uskocima
- Mlečani su jedinu u vremenu Mletačko-turskog rata (1537. – 1539.) i Ciparskoga rata (1570. – 1573.) nastojali privući uskoke na svoju stranu
- najviše ih pomažu pape
- završetkom Ciparskoga rata, počeli su novi uskočko – mletački sukobi; uskoci su 1573. pod vodstvom braće Daničića (Jurja, Matije i Ivana) napali kraj Mljeta ponos mletačke mornarice brod „*Zuan Contarini*“, s 300 vojnika i pun raznovrsne robe, zarobili ga i odveli u Senj
- 1579. papa Gregur XIII. dodijelio je uskocima 2 000 dukata godišnje pomoći
- jedan od najvećih pothvata bio je **uskočko zauzimanje Klisa 1596.** uz pomoć Splitsana, Kaštelana, Šibenčana, Poljičana i drugih
- Mlečani su bili spremni dati habsburškom dvoru kredit od 300 000 dukata na deset godina za rješavanje uskočkog pitanja
 - o 1600. u Senj dolazi povjerenik **Josip Rabatta** koji je na prevaru razoružao uskoke, mnoge pozatvarao, a neke pogubio
 - o na taj teror **uskoci su odgovorili Rabattinim ubojstvom**
- habsburške vlasti poduzimale su sve da upokore uskoke, na smrt su osudile i pogubile uskočkog vojvodu **Ivana Vlatkovića**
- završetkom pregovora u Parizu 1617. Habsburgovci su trebali smjestiti njemačku posadu u Senj odakle su trebali biti protjerani svi uskoci koji su se bavili gusarstvom
 - o uskoro su svi uskoci koji nisu pobjegli protjerani iz Senja, mnogi su se naselili u Istri u Tinjanu, Žminju, Pićnju,... neki prelaze u Kraljevstvo oviju Sicilija

Politička podjela (dezintegracija) Hrvatskog Kraljevstva u 16. st.

Ostaci ostataka

- hrvatski državni teritorij u ratu s Osmanlijama je bio sveden sa 50 000 km² na oko 16 800 km²
- Sabor 1557. naziva vlastiti teritorij „*prilično neznatnim ostacima Kraljevstva Hrvatske i Slavonije*“
- građanski rat između Ferdinanda i Zapolje dodatno je otežao organiziranje obrane
- čvrsto se povezuju Hrvatska i Slavonija, **od 1538. Hrvatski i Slavonski sabor zasjedaju zajedno**
- seljake su opterećivale i obveze vezane za obranu zemlje te dolazi do seljačkih buna
- **predijalci** – vazali na crkvenim imanjima, u svojim redovima imali su pripadnike i nižeg i srednjeg plemstva
- **Habsburgovci su nastojali izjednačiti Hrvatsku i Ugarsku sa drugim zemljama svoga kraljevstva**

Mletačka Istra u 16. stoljeću

- rat Cambraiske lige opustošio je istarska polja, razorio i oštetiio mnoge istarske gradove

- **Odjeci reformacije. Najistaknutiji istarski protestanti**
 - u najznamenitije istarske reformatore ubraja se povjesničar, filolog i protestantski teolog **Matija Vlačić Ilirik**
 - glavno djelo: *Magdeburške centurije*
 - upisan je od strane rimske kurije u red „heretika prve kategorije“
 - **Baldo Lupetina**
 - Vlačićev rođak
 - optužen za suprotstavljanje visokom svećenstvu i osuđen na 20 godina zatvora u Veneciji
 - **Pavao Vergerije mlađi**
 - istarski reformator

- **Epidemije – čimbenici depopulacije istarskoga poluotoka**
 - najteže su bile epidemije kuge
 - epidemije kuge postale su problem zbog popuštanja zdravstvenih mjera Mletačke Republike
 - osim kužnih epidemija, valja spomenuti i **epidemije malarije**
 - od malarije je umrlo ukupno više ljudi nego od kuge

- **Proces kolonizacija**
 - spontano ili organizirano naseljavanje poluotoka
 - kolonizacija Istre bila je neprekinut proces
 - najvažnija kolonizacijska struja vezana je uz dolazak seljaka iz okolice Bologne na područje Puljštine
 - Bolonjski su poduzetnici obećali o vlastitu trošku u Puljštinu doseliti 124 seljačke obitelji
 - **Dell' Oca → nacrtao znamenitu zemljopisnu kartu Puljštine**
 - 1585. utemeljeno je selo Premantura, tj. najjužnija istarska ruralna aglomeracije, također i najveći kolonizacijski uspjeh Mletačke Republike

Istra i Rijeka pod Habsburgovcima u 16. stoljeću

- **Opće političke, gospodarske i društvene prilike**
 - **Pazinska knežija** naziv je za područje Istre pod vlašću pazinskog kapetana koje je upisano u katastarski registar
 - politički pojam koji obuhvaća cijeli teritorij austrijske Istre bio je **Istarska knežija**, odnosio se na skupionu „nasljednih zemalja“, malih gospoštija i posjeda, u kojima je javno i privatno pravo bilo vrlo slabo odvojeno, a u kojima su upravne, sudske, porezne i imovne obveze bile vrlo zamršene i podložne učestalim promjenama

- 1510. – 1511. Pazinsku knežiju zahvatila je velika epidemija kuge
- 1532. Pazinska knežija prodana je za 26 000 rajnskih fiorina feudalnoj obitelji **Mosconi**
 - poticali naseljavanje prebjega iz Dalmacije i Bosne u Pazinsku knežiju
 - Mosconi je birao župnika, iako ga je trebao birati narod
- **Odjeci reformacije**
 - reformacijske ideje u Pazinskoj knežiji nisu naišle na očekivani odjek
 - **Stjepan Konzul Istranin**
 - preveo je *Bibliju* na hrvatski jezik
- **Sukobi oko Razgraničenja (*differentie*)**
 - *differentie* – važne za povijest Pazinske knežije; to su nepodijeljene parcele zbog kojih su stalno izbijali sukobi uzduž granice između mletačkog i austrijskog posjeda u Istri
- **Rijeka i riječko pitanje**
 - Rijeka dolazi pod habsburšku vlast 1465. godine; ipak, kao luku, vlast je više preferirala Trst, jer je Rijeka bila smještena bliže nestabilnom zaleđu prema početnom stoljeću
 - 1508. Rijeka dolazi u mletačke ruke
 - utvrda Trsat je od 1509. do 1529. bila pod vlasti Frankapana

Dalmacija i Boka kotorska u 16. stoljeću

- **Opće političke i društvene prilike. Ustroj mletačke uprave**
 - gradovi od Kotora do albanskog Lješa nazivali su se **Mletačkom Albanijom** (*Albania Veneta*)
 - ustroj i temeljne značajke unutarnje uprave u dalmatinskim gradovima nisu se bitnije promijenile u odnosu mletačkoga gospodstva nad istočnojadranskom obalom
 - Republika je u Dalmaciju upućivala posebne povjerenike (sindike) da nadziru sustav protuturske obrane i izvještavaju o pojedinim komunama
 - na čelu svake dalmatinske komune nalazio se knez (*conte*); u Zadru, glavnom gradu i središnjem mjestu mletačke uprave, vojne poslove obavljao je kapetan
 - **posoba** – ustanova seljačke lokalne samouprave; skup seoskih kućnih glavara koji su se povremeno sastajali radi izbora seoskih sudaca, izvršenja odredaba državnih vlasti i rješavanja tekućih lokalnih pitanja
 - **vladajući sloj u političkom životu u Dalmaciji i Boki činili su pripadnici domaćih patricijskih obitelji**
 - početkom stoljeća u nekim komunama (Šibenik, Bar) dolazi do otvorenih sukoba → **buna hvarskih pučana i građana (1510. – 1514.) najpoznatiji i najdugotrajniji oblik otpora**

- **Gospodarske prilike**
 - o najvažnija i najunosnija djelatnost u Dalmaciji bila je proizvodnja i prodaja soli
 - o najviše obrtnih djelatnosti bilo je u većim gradskim središtima
 - o **splitska skela** – osnovana 1592. zalaganjem **Daniela Rodrigea** imala je cilj potaknuti svobuhvatnu trgovačku razmjenu između Zapada i Turskoga Carstva; u Splitu je tada sagrađeno jedno od najvećih i najboljih trgovakih stovarišta na svijetu

Dubrovačka Republika u 16. stoljeću

- velika suprotnost ostatku Hrvatske
- na području Republike proveden je specifičan oblik feudalizacije, a ustrojene su i lokalne uprave: knežije i kapetanije
- vlast se temeljila na utvrđenoj staleškoj jednakosti, nasljednosti, endogamiji i obvezi obnašanja državnih službi
- razvitak brodarstva i trgovine zajedno sa diplomatskim uspjesima postaje izražen tijekom 15. i početku 16. stoljeća
- **1458. savez s Osmanlijama kako bi osigurali stečenu i uhodanu slobodu kopnene trgovine**, tribut se od 1478. ustalio na 2 500 dukata
- za Dubrovnik je bilo jednako važno održavati paralelne dobre odnose sa Osmanlijama i sa španjolskim kraljem Karlom V. koji je svesrdno nastavio podupirati Republiku, služio se njenim brodovima,...
- na Dubrovnik utječe politika Francuske i Venecije s kojima su često bili u diplomatskim sukobima; Republika, s druge strane, uživa posebno povlašten status od strane **Svete stolice**
- **zahvaljujući pomorstvu i obvezi da se kupuju domaći brodovi razvila se brodogradnja, dubrovački jedrenjaci gradili su se u gruškome brodogradilištu te na otočnim škverima Lopuda i Šipana**
- na početku 16. stoljeća Republika je imala između 80 i 90 000 stanovnika
- **grapani** – samo oni bogatiji pučani, uglavnom trgovci i brodovlasnici
- **tri staleške skupine:**
 - o vlastela
 - o grapani
 - o pučani

Zastoj u razvoju gospodarstva i socijalne napetosti

Gospodarsko slabljenje hrvatskih gradova

- kralj 15. i početak 16. stoljeća obilježeno je neprestanim upadima osmanlijskih četa praćenih akindžijskim odredima
- gradovi doživljavaju gospodarsku krizu, sve je manje obrtnika, ipak, u drugoj polovici 16. stoljeća dolazi do određenog gospodarskoga oporavka
- na jugu je na gospodarski razvoj od početka 15. stoljeća snažno utjecala Venecija
- u Zadru je trgovina solju bila razlog gospodarskoga slabljenja jer je Venecija monopolizirala otkup
- jedini izuzetak bio je Dubrovnik koji je bio u gospodarskome razvoju

Pogoršanje položaja kmetova i pučana. Hrvatsko – slovenska Seljačka buna 1573. godine

- **temeljni uzrok bune bilo je opće pogoršanje položaja seljaka tijekom 16. stoljeća, a jedan od čimbenika bilo je povećanje prirodne rente**
- hrvatsko-slovenska seljačka buna ističe se brojem sudionika i opsegom zahvaćenoga teritorija
- **drugi čimbenik koji je utjecao na pogoršano stanje seljaka, bilo je potiskivanje seljaka iz trgovine poljoprivrednim proizvodima uključivanjem plemića u tu trgovinu, te uvođenjem niza ograničenja na slobodna putovanja**
- na izbijanje bune djeluju okolnosti u susjedgradsko – stubičkom vlastelinstvu
 - o **Franjo Tah** isticao se nemilosrdnom i nepravednom upravom; povećavao je davanja i na druge načine izrabljivao seljake
 - o seljaci su Tahiju optuživali i zbog „*obeščaćivanja njihovih supruga, kćeri i sestara*“
 - o ističu se i Tahijevi sukobi sa **Uršulom Hening**, vlasnicom druge polovice vlastelinstva, s kojom se sukobljavao još od 1564.
- ideja o pokretanju opće bune nastala je nakon neuspjeha lokalnih buna koje su joj prethodile
 - o 1567. – 1568. trajala je u stubičkom kraju buna izazvana pretvaranjem desetine u prirodno podavanje
 - o krajem 1571. izbila je buna kmetova susjedgradsko – stubičkog vlastelinstva zbog povećanja podavanja
- izbijanju hrvatsko – slovenske seljačke bune 1573. prethodilo je stvaranje tajnog saveza koje je trebalo pripremiti opću seljačku bunu
- na čelu saveza stajali su **Ambroz Gubec, Ivan Pasanec i Ivan Mogaić**, savez jestvarao i svoju vojnu organizaciju
- važnu ulogu u vojnom ustroju seljaka imao je **Ilija Gregorić** koji je bio cijenjen zbog iskustva u borbama s Osmanlijama
- **cilj bune nije bilo samo ukidanje podavanja i ograničenja slobodne trgovine već i preuzimanje vlasti !**

- buna je planula u noći između 27. i 28. siječnja 1573.; kmetovi cesargradskog vlastelinstva 29. siječnja zauzeli su Cesargrad
- buna se brzo širila, tijekom 29. i 30. siječnja, prelazi Savu i zahvaća prostor između Save i Kupe
- **ustaničke snage podijeljene su na tri vojske**
 - na čelu prve nalazio se **Ilija Gregorić**, a zadatak je bio da prijeđe Sutlu i podigne ustanak u slovenskim zemljama
 - druga je bila pod zapovjedništvom **Ivana Pasanca** djelovala je između Save i Kupe
 - treća, pod vodstvom **Matije Gupca**, djeluje u Hrvatskom zagorju
- prvi veliki poraz ustanika dogodio se 5. veljače kod Krškog, a porazio ih je **uskočki kapetan barun Josip Thurn**
- kod Kunšperga, 8. veljače, Gregorićev je odred presrela i potpuno porazila plemićka vojska
- 6. veljače kod Kerestince, glavninu seljačke vojske porazila je staleška vojska na čelu sa **Gašparom Alapićem**
- odlučna bitka između plemićke vojske i vojske pobunjenih seljaka odigrala se 9. veljače kod **Stubičkih Toplica**; prednost plemićkoj vojsci pruža konjica i dobro naoružanje; nakon višesatne borbe, plemićka je vojska potpuno porazila seljake, a presudnu ulogu odigrale su haramije koje je poslao **Vid Halek**
 - **Gubec i Pasanec su zarobljeni, a Mogaić je poginuo**
 - plemstvo je okrutno kaznilo seljake na pobunu

Likovne umjetnosti, književnost i znanost na hrvatskom prostoru u 16. stoljeću

Likovne umjetnosti: slikarstvo, graditeljstvo, skulptura. Schiavoni u hrvatskoj umjetnosti 16. stoljeća

- U Dubrovačkoj Republici nalazimo ostvarenja **Nikole Božidarevića i Miha Hamzića**
- **Slikarstvo**
 - na Jadranu nastaje niz izvanrednih ostvarenja u svim oblicima umjetnosti
 - **Dubrovnik:** Nikola Božidarević, Miho Hamzić, Vicko Lovrin
 - tijekom 16. stoljeća importira se velik broj radova istaknutih mletačkih slikara, a najvalitetnijim može se smatrati portret skradinsko – trogirskog biskupa **Tome Nigera**
- **Graditeljstvo**

- valja istaknuti kopnena vrata u Zadru iz 1543. i tvrđavu sv. Nikole ispred Šibenika iz 1547.
- **Kiparstvo**
 - Najvažnija ličnost dalmatinskog kiparstva bio je Bračanin **Nikola Lazanić**
 - izrađivao kipove dalmatinskog zaštitnika
- **Schiavoni u hrvatskoj umjetnosti 16.st**
 - jedan od najvećih Schiavona bio je **Juraj Julije Klović**
 - posljednji veliki minijaturist Europe
 - utjecaji Dürera, Rafaela i Michelangela
 - **Andrija Medulić**
 - **Nataelo Bonifaci, Martin Rota Kolunić → Šibenik**
- **Hrvatska književnost u 16. stoljeću – renesansa**
 - humanistička gibanja i renesansna književnost jasan su znak pripadnosti nacionalne literature zapadne kulture
 - gradovi na obali zbog položaja, državno – pravnoga stanja, prometne povezanosti otvoreno primaju talijanske utjecaje
 - kulturni krugovi:
 - **Split: Marko Marulić, Jeronim i Dmine Papalić, Frane Martinčić, Frane Božičević, Toma Nigler**
 - **Dubrovnik: Šiško Menčetić, Džore Držić, Mavro Vetranović, Nikola Nalješković,...**
 - **Hvar: Hanibal Lucić, Petar Hektorović, Mikša Pelegrinović, Vinko Pribojević**
 - **Zadar: Petar Zoranić, Brne Krnarutić**
 - početak hrvatske književnosti 16. stoljeća u znaku je književnoga djela **Marka Marulića**
 - pisao na hrvatskome, latinskom i talijanskom jeziku
 - pripada redu prvih europskih humanista onoga doba
 - *Judita, Molitva suprotiva Turkom*
 - **Petar Zoranić: *Planine***
 - **Petar Hektorović: *Ribanje i ribarsko prigovaranje***
 - **Hanibal Lucić: *Jur ni jedna na svit vila***
 - **Marin Držić: *Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup,...***

Znanost u Hrvata u 16. stoljeću

- u Zadru djeluje jedan od najistaknutijih liječnika i astrologa **Federik Grisogono**
- najistaknutiji hrvatski znanstvenik 16. stoljeća bio je **Frane Petrić**
- **Marko Antun Dominis**
 - fizičar, matematičar, filozof, diplomat
 - najveći doprinos dao je na području optike
- **Faust Vrančić**

- polihistor i izumitelj
- Andrija Dudić
- Pavao Skalić

2. Hrvatska u 17. stoljeću

Hrvatske zemlje u 17. stoljeću

Hrvatske zemlje početkom 17. stoljeća

- politička i gospodarska zbivanja u hrvatskim zemljama u 17. stoljeću bila su uvelike određena čimbenicima izvan njihova povijesnoga teritorija
 - Habsburgovci jačaju svoju centralističku politiku u cijelom Carstvu, pa tako i u Hrvatskoj → dovodi do slabljenja gospodarske, vojne i političke samostalnosti Hrvatske s ciljem ukidanja državnosti
 - granice Hrvatske i dalje su izložene osmanskim pljačkaškim pohodima iako Carstvo sve više i više slabi
 - posljednji čimbenik je Mletačka Republika koja provodi apsolutističko upravljanje svojim pokrajinama u Dalmaciji
- Dubrovnik je bio jedini slobodni dio hrvatskoga teritorija, koji sve do potresa 1667. doživljava ogroman napredak u svim sferama
- početkom 17. stoljeća u Monarhiji dolazi do unutarnjih vjerskih sukoba
 - dolazi do pobune u Ugarskoj zbog smanjenja prava protestantskih vjernika; nepoštovanje ustava o pravu Ugarskog sabora da izabire palatina izazvalo je pobunu ugarskih plemića na čelu s protestatom i erdeljskim vojvodom **Stjepanom Bokcsayem**
 - Bokcsay je tražio od hrvatskog plemstva da ga prihvati za kralja, nakon što je plemstvo to odbilo, poslao je vojsku pod vodstvom **Grgura Németha** koju je hrvatska vojska na čelu sa **banom Ivanom Draškovićem, Franjom Bathányjem i Jurjom Zrinskim odbacila**
 - 1605. u Pešti Bokcsay okrunjen za „ugarskog kralja i erdeljskog kneza“
 - car Rudolf II. vojne i civilne poslove u Ugarskoj predaje bratu Matiji II.
 - **nakon pregovora Matije i Bokscaya sklopljen je mir u Beču 1606. kojim je protestantima vraćena sloboda vjeroispovijesti u Ugarskoj**
- u Tridesetogodišnjem ratu hrvatski vojnici igraju važnu ulogu kao laki konjanici, na čelu postrojbi bili su: **Juraj Zrinski, grof Ivan Isolano, Ivan Werth i Walter Leslie**, a u kasnijoj fazi i **Nikola i Petar Zrinski**
- pravoslavni Vlasi pružaju otpor u podređivanju hrvatskom banu i Saboru
- teško gospodarsko stanje u Hrvatskoj u 17. stoljeću izražavalo se i u čestim bunama, a najznačajnije su **bune Štibrenaca**
 - podanici Zagrebačkog kaptola na posjedima istočno od Zagreba
 - prva buna (1608. – 1610.) – zahvaća dvije seoske općine

- druga buna (1633. – 1637.) bila je najveća
- treća buna (1654.) – ubrzo ugušena
- **glavni uzrok izbijanja prve bune bile su promjene koje je Zagrebački kaptol nastojao uvesti u rentu, ponajviše težnjom da se Štibrencima nametne tlaka**
- **druga buna nastaje jer se tuže na način ubiranja poreza i povećanje novčane daće**
- **treća buna nastaje iz želje da sami pobiru porez i predaju ga u zemaljsku blagajnu te da im se dokine obveza ribarenja**
- sve bune završile su smću, kaznama ili zatvorom
- na području Siska također imamo dvije bune
 - 1633. – 1634. i 1653. – 1659.
 - osnovni uzrok bila je renta

Nastavak ratova s Osmanlijama na području između Save i Drave

- cijelo 17. stoljeće obilježeno je habsburško – turskim ratovima, a mnogi od njih odvijali su se na prostoru hrvatskih zemalja
- u **Dugom ratu (1593. – 1606.)** Habsburška Monarhi postiže prve veće uspjehe u zaustavljanju osmanskih osvajanja
 - rat završava **Žitvanskim mirom 1606.** te je odlučeno da će mir trajati 20 godina i da svaka strana zadržava osvojena područja, car Rudolf oslobođen je plaćanja danka, ali svejedno daje sultanu dar od 200 000 dukata; nakon Žitvanskoga mira nastaje duže razdoblje primirja na prostoru hrvatskih zemalja, osim na graničnim područjima
- poslije velike pobjede carske vojske nad Osmanlijama 1664. kod samostana sv. Gotthard, potpisan je veoma nepovoljan **Vašvarski mir** za hrvatske i ugarske staleže
 - **tim je mirom Leopold prihvatio mir na 20 godina i dao Osmanlijama sve što su tada držali te se obvezao na plaćanje ratne odštete od 200 000 talira → takva politika dovesti će do ustanka hrvatskih i ugarskih velikaša**

Vojna krajina u 17. stoljeću

- srednjovjekovno nazivlje vlaških areala bilo je poznato pod imenima **Megali Vlahia, Micro Vlahia i Ano Vlahia**
- dolazak Vlaha ima veliko povijesno značenje
- Vlasi se stapaju za zajednicom srpske nacije pod utjecajem Pravoslavne crkve
- **Turska kolonizacija balkanskih Vlaha**
 - Vlasi su, kao nova kolonizirajuća skupina, imali poseban pravni status; on je ozakonjen brojnim **kanunima** (turskim pravnim spomenicima) koji podupiru njihovo stočarstvo kao način života
 - prve vlaške migracije iz Hercegovačkog sandžaka kreću početkom 16. stoljeća u sjevernu i srednju Bosnu, a zatim u područje Cetine i Krke
 - sredina 16. stoljeća vrijeme je uspostave turskih kapetanija – **serhata**, na granici Carstva sa Habsburškom Monarhijom

- podjela osmanskog društva:
 - vojska
 - građani
 - raja – seljaštvo
 -
- **Austrijska kolonizacija Vlaha**
 - prijelaz Vlaha u Slavonsku krajinu traje od 1597. – 1600.
 - naseljeni su na pustu zemlju oko krajiških utvrda
 - dolazak Vlaha u početku djeluje veoma pozitivno, ali seobe nakon 1606. uzdrmati će odnose u Krajini
- **Neuspjela saborska „nagodba“ s Vlasima**
 - svjesni da se s Vlasima zbog preuzetih vojnih službi ne može pregovarati kao s običnim seljacima, plemstvo smanjuje razinu svojih zahtjeva i očekuje da ih Vlasi priznaju kao zemaljsku gospodu i obvežu se na bar neka simbolična davanja
 - prema sačuvanom nacrtu zemaljskog zakona, turski bi prebjezi postali „oraški kotrigi“, tj. redoviti pripadnici Hrvatskog Kraljevstva i bili bi oslobođeni tlake i kmetstva
- **Statuta Valachorum – povlastice dane Vlasima Slavonske krajine 1630.**
 - Vlasi u Slavonskoj krajini nisu bili zainteresirani za ponude Hrvatskoga sabora 1629. jer im nije nudio prava kakva su očekivali kao seljaci i vojnici
 - **kralj Ferdinand II. u Statuta Valachorum kao ugarski i hrvatski kralj uređuje za vlaške doseljenike seosku upravu s vlaškim knezom i sucem koje sami biraju, uz obvezu da izbor prijave generalu; također biraju i suca za područje kapetanije; dopušteno im je naseljavanje u Krajinu, svi su dužni sudjelovati svojim radom u izgradnji utvrda, svo muško stanovništvo starije od 17 godina dužno je u slučaju vojne opasnosti ustati na oružje**
- **Vlaški prebjezi u karlovačkom generalatu**
 - na području Hrvatske krajine nosioci austrijske kolonizacije turskih Vlaha nisu imali slobodu odlučivanja s kojom su krajiški generali, nadvojvode i kralj nastupali prema vlaškoj zajednici Osm. Carstva u pregovorima o njihovu dovođenju u Slavonsku krajinu
 - sredinom 17. st. u Hrvatskoj je krajini broj doseljenih Vlaha bio jednak broju starosjedilaca Hrvata
- **Socijalne napetosti i bune u Vojnoj krajini tijekom 17. stoljeća**
 - drugi biljeg krajiške povijesti uz kolonizaciju čine velike socijalne napetosti u sve tri krajine
 - buna 1658. nije bila toliko opasna, ali buna 1665./66. bila je mnogo opasnija pod vodstvom **Stefana Osmokruovića**
 - propašću Osmokruovićeve bune 1666. gasi se samostalno krajiško sudstvo s velikim sucima na čelu, a vlast preuzimaju veliki kapetani u Slavonskoj krajini

- **Pokušaj staleža Hrvatskoga i Ugarskoga Kraljevstva da oslobode svoje krajine od zapovjedništva austrijskih vojnih krugova**
 - o uskoro se i Hrvatska i Ugarska uvjeravaju da se ne mogu odreći austrijske vojske zbog turske opasnosti
 - o sabor 1655. donosi zaključak o odlasku strane vojske u roku od tri godine
 - o 1663. vladar izjavljuje da će podnijeti zahtjev za povlačenje austrijske vojske, no od toga nije bilo ništa jer iste godine počinje novi rat s Turcima
 - o nakon Austro – turskog rata (1683. – 1699.) Hrvati podnose zahtjev za ukidanjem Slavonske krajine, jer je njeno postojanje mirom u Srijemskim Karlovcima izgubilo svaki smisao
 - o nestankom turske opasnosti gubi se interes za Vojnu krajinu
 - o nakon bune Franje II. Rákóczyja car Leopold ukida Slavonsku krajinu, a Bansku je proširio do Une i predao pod vlast Adamu Batthyányju 1703.

Kandijski rat

- Mletačko – turski rat, odnosno **Kandijski rat (1645. – 1669.)** vođen je od Dardanela, Krete do mletačkih posjeda na istočnoj jadranskoj obali
- **povod ratu bilo je tursko nastojanje da stekne Kandiju (Kretu)**
- ratne operacije zahvatile su i mletačke posjede na istočnoj jadranskoj obalo od Kotora do Zadra, Novigrad, Split, Omiš,...
- taj rat u povijesti Dalmacije je najdugotrajniji i najteži po ratnim uvjetima i gubitcima u ljudstvu i materijalu
- u početku rata Mlečani rapolažu na područjima Šibenika i Splita snagom od 1 070 plaćenika pješaka i 329 konjanika
- ratni sukobi počinju u ljeto 1645. turskom blokadom mletačkih gradova i napadom iz Ličkog sandžakata na sjevernu Dalmaciju, ali bez većeg uspjeha
- u proljeće i ljeto 1647. „uskočili“ su Morlaci iz Krbave pod vodstvom harambaše **Petra Smiljanica** i iz Bukovice pod vodstvom goričkog župnika **don Stipana Sorića** i odmah se uključili u borbu protiv Turaka
- mletačku vojsku od tisuću ljudi u nastupanju na Drniš vodili su **don Stipan Sorić i glasoviti harambaša Vuk Mandušić** i nakon žestoke borbe osvajaju Drniš
- 1648. opkoljen je Klis i nakon žestoke borbe prisiljen je na predaju
- Mandušić je poginuo u srpnju 1648.
- **mir je sklopljen 6. rujna 1669. nakon predaje Kandije**, Turcima pripadaju Skradin, Drniš i Knin, Makarsko primorje i Poljica, a Mlečanima Klis, Solin i Vranjic

Bečki pokušaj ukidanja povijesnih zemalja. Novoosnovane institucije središnje vlasti Habsburške Monarhije

- jednako kao u češkim i ugarskim dijelovima Monarhije, težnja bečkog dvora da se vlast centralizira u Beču imala je posljedice i na zbivanja u Hrvatskoj tijekom 17. stoljeća
- hrvatsko je plemstvo nastojalo zaštititi državnost i samostalnost, ali je ipak bilo oslabljeno stalnim vojnim pritiscima Osmanlija
- **podređivanje hrvatskih staleža središnjoj vlasti nastavljeno je ukidanjem prava hrvatskog bana (*vicereks*)**
- hrvatsko stanovništvo naseljeno u pograničnim područjima bilo je opterećeno raznim podavanjima: dikom ili ratnim porezom, tlakom za utvrde, itd.
- Vojna krajina se uskoro počinje izdvajati iz sastava Hrvatske
- **proces izdvajanja Vojne krajine ispod jurisdikcije Hrvatskog sabora i bana završen je u vrijeme Ferdinanda II., kada je ona uređena kao austrijska pokrajina i podijeljena na Karlovački (Hrvatska krajina) i Varaždinski (Slavonska krajina) generalat**

Nezadovoljstvo Hrvata i Mađara prilikom centralizacije

- U Ugarsko – Hrvatskom Kraljevstvu provedene su promjene u ustrojstvu sabora
- 1608. Sabor je podijeljen na dva doma: **Gornji velikaški i Donji za niže plemstvo**
- to se negativno odrazilo na hrvatske staleže jer su hrvatski velikaži zaobilazili rad Hrvatskoga sabora i odlazili samo u Ugarski sabor
- **slomljeni su svi pokušaji bana Nikole Zrinskoga da se izbori za sudbenu vlast, a nije uspio niti u nakani da stekne položaj karlovačkog generala**
- od velikaških obitelji isticale su se **Zrinski, Frankapan i Erdödy**

Pokret za odcjepljenje Hrvatskog Kraljevstva od Habsburške Monarhije

- uzroci težnji za osamostaljenjem pojedinih zemalja bili su specifični i uvjetovani posebnim prilikama u svakoj od kraljevina, ali su na čelu tih pokreta uvijek stajale najjače velikaške obitelji
- Zrinski i Frankapani u potpunosti su slijedili stil života najvišeg plemstva u Europi
- dvorska kultura Zrinskih i Frankapana bila je na razini tadašnjih kraljevskih europskih dvorova, održavali su veze s papinskom kurijom u Rimu, uz to, izražena je i osobnom kulturnom djelatnošću Nikole, Petra i Katarine Zrinski te Franje Krste Frankapana
- u Kandijskom ratu na strani Republike ratovao je, unatoč prigovorima sa bečkoga dvora, Petar Zrinski
- valja istaknuti vezu Nikole Zrinskoga i Rajnskoga saveza na čelu sa **Johann Philippom von Schönbornom** koji je imao diplomatske veze sa Lujem XIV.

- **Rajnska liga (savez)** stvorena je 1658. sa ciljem ustrojavanja kršćanskoga saveza protiv Osmanlija
 - o na kongresu u Regensburgu bio je prisutan i Fran Krsto Frankapan, a Nikola Zrinski je u svojoj predavki kongresu najavio, ukoliko ne dobije pomoć u ratu protiv Osmanlija, da bi mogao potražiti pomoć drugoga vladara umjesto Leopolda
- Nikola Zrinski ulaže velike napore u obrambeni sustav Hrvatske te 1661. podiže Novi Zrin
- nakon Vašvarškoga mira, nosioci vlasti u Ugarskoj i Hrvatskoj odlučili su se na odlučan otpor centralizaciji, uz Nikolu Zrinskoga tada su bili najutjecajniji ugarski velikaši, Franjo Wesselény, ostrogonski nadbiskup Juraj Lippaj, Franjo Nadasdy,... **Nikola Zrinski bio je smatran dušom otpora**
- 1664. **Nikola Zrinski pogiba u lovu** → otpor biva nakratko zaustavljen
- na čelo otpora staje banov brat **Petar Zrinski**, a za bana je izabran 1665., a instaliran na tu funkciju bio je 1668.
- Petar poduzima brojne diplomatske akcije širom Europe uz pomoć svoje žene Katarine
- **uz tajne pregovore sa Francuzima počeli su i tajni pregovori s Osmanlijama**
- pregovore s Osmanlijama potiču i Rákóczy i Petrov kapetan Franjo Bukovački
- Petar od sultana traži: da sultan izabere i imenuje Petra i njegove potomke za vrhovne vladare us vim kršćanskim pokrajinama koje bi u ratu bile osvojene; ako izumre obitelj Zrinski, slobodno može biti biran nasljednik kojega bi sultan potvrdio, sultan provodi slobodu vjere i poblstice hrv. staleža,...
- osoba s najviše utjecaja u Osmanskom Carstvu bio je veliki vezir **Ahmed Čuprilić** koji nije bio sklon Zrinskom; nakon što ga je Petrov izaslanik Bukovački posjetio na kreti, nije Ahmed izričito izjavio da ne želi savez sa Petrom, stoga je Franjo Bukovački bio uvjeren u uspjeh svoga posla; **u lukavoj političkoj igri, Čuprilić stvara lažnu an dojam osmanske pomoći i Zrinskom piše razna obećanja; grčki tumač Panajotti odao je pojedinosti tajnih pregovora Austrijancima**
- na tajnome sastanku u Beču 20. ožujka 1670. odlučeno je da Zrinskoga na prevaru treba privući u Beč stoga je car pozvao Petra da kao carski savjetnik dođe u Beč kako bi utvrdili strategiju rata s Turcima, no Petar je poslao svoga tajnika Marka Forstalla u Beč
- Leopold je s banskoga mjesta uklonio Petra, a carski general sa 6 000 vojnika je provalio u Međimurje s namjerom osvajanja Čakovca i Legrada; **u takvoj situaciji Petar Zrinski i Fran Krsto Frankapan odlučili su 13. travnja 1670. poći iz Čakovca u Beč; iz složenih odnosa možemo zaključiti da ih je u Beč vodila vjera u obnovu napadačkog rata i oslobođenje Hrvatske od osmanske vlasti te vjera za uspostavu pune državnosti**
 - o **u Beč su stigli 18. travnja 1670. gdje su odmah bili utamničeni, a potom prebačeni u Bečko Novo Mjesto, osuđeni su za veleizdaju, presuda je bila izrečena 18. travnja 1671. te je obojici određena smrtna kazna**
- većina javnog mišljenja u Europi bila je da Zrinskoga i Frankapana treba pomilovati
- **istoga dana pogubljen je u Beču i Franjo Nádasdy**
- otpor Zrinskih i Frankapana vlasti u Beču bio je obilježen željom za samostalnošću i državnošću Hrvatske
- nakon Petra Zrinskoga ban je postao Nikola Erdödy
- svoj idejni izraz za otpor centralizaciji istaknuo je **Pavao Ritter Vitezović 1700.** u svome djelu *Croatia Rediviva (Oživljena Hrvatska)*

Rat za oslobođenje 1683. – 1699. i njegovi rezultati u središnjoj Hrvatskoj i Slavoniji

- uzroci slabljena osmanskog položaja u 17. stoljeću su višestruki
- odlučujući čimbenik u tome bila je sama narav timarsko – spahijskog sustava
- mehanizam pretvaranja zaslužnih boraca središnjih trupa, dobrovoljaca s raznih strana i ostalih u spahije nije bilo moguće nastaviti
- **preustroj** se u Bosanskom pašaluku provodi tako da se vojna moć umjesto na spahije oslanja na kastu nasljednih uživalaca nadarbina i muslimanskog slobodnog seljaka – vojnika sa stalnim i određenim izvorom plaće u gotovu iz najbližeg izvora prihoda (carine, kršć. glavarina)
- **1684. dolazi do stvaranja Svete lige protiv Osmanlija**
- u Posavini i Požeštini s caskim i banskim odredim intenzivno je surađivao narod; **Fra Luka Ibrišimović** već je uoči rata dojavljivao zagrebačkom biskupu kretanja Turaka
- pokušaj osmanskog protuudara predvodio je veliki vezir Sulejman – paša koji se utaborio pod Osijekom
- 1688. zaredale su turske provale u Požeštinu
- inicijativa je prešla na osmansku stranu, a vojsku predvodi vezir **Mustafa – paša Köprülü**
- odlučna godina za sudbinu rata bila je 1697., nakon poraza u **bitci kod Sente** sloturskih planova o povratku u Budim obilježila je i propast pokušaja osvajanja Bihaća
- cijela je 1698. protekla u pregovorima, a **26. siječnja 1699. potpisan je mir u Srijemskim Karlovcima čijim s eodredvama hrvatske granice vraćaju na Dunav i Unu**
- posljedica rata i mira za Hrvatsku su bili povratak velikih dijelova izgubljenoga teritorija u zadnjih 150 godina

Morejski rat

- mletačko – turski **Morejski rat (1684. – 1699.)** nazvan je po grčkom poluotoku Moreji (Peloponezu) gdje su se vodile glavne operacije
- Mlečani u rat stupaju u ožujku 1684. kada se priključila sastavu Svete Lige
- osim u području Egejskoga i Jonskoga mora rat se vodio i u Dalmaciji, Bosanskom pašaluku te na teritoriju Dubrovačke Republike, Boke kotorske i Crne gore.
- borbe u Dalmaciji krenule su odmah nakon turskoga poraza kod Beča 1683. jer je taj poraz bio znak turskim podanicima, **kršćanskoj raji** da podignu opći ustanak u Ravnim kotarima i Bukovici
- u tome ratu Mlečani su svoje snage usmjeravali na osvajanje glavnih turskih uporišta u Dalmaciji – **Knina i Sinja, u dolini Neretve i u Boki kotorskoj**
- sporazumom Mlečana i Osmanlija o granicama u južnoj Hrvatskoj potpisan je **u Beogradu 7. veljače 1699., prema tome miru Mlečanima su pripai Knin, Vlika, Sinj, Vrgorac i Gabela**
- ta novouspostavljena mletačko – turska granica poznata je pod nazivom **acquistato nuovo** (nova stečevina) – *Linea Grimani*

Mletačka i austrijska Istra u 17. stoljeću

- Rat za Gradišku

- o već su koncem 16. stoljeća uskoci počeli napadati i pljačkati istarske gradove
- o 1608. uskočka skupina kroz rupe u gradskim zidinama ušla je u Pulu i odnijela robu vrijednu 4 000 dukata
- o sve učestaliji napadi dovode do pravoga ratnog sukoba, tzv. **uskočkog rata**
 - rat izbija 1615., a vodi se u Furlaniji i Istri (talijanska historiografija naziva ovaj rat ratom „za Gradišku“ jer se najviše borbi vodilo oko utvrde Gradiške)
- o uskočkom ratu prethodila je kriza oko solana u Žavlju 1609., nastala je zbog toga što su stanovnici Trsta htjeli skrenuti seljačku trgovinu iz zaleđa u svoj grad
- o poznato mišljenje providura **Francesa de Priulija** bilo je da se uskoci mogu uništiti samo ako se potpuno razori selo Premantura
- o uskočki napadi na Istru ne jenjavaju tijekom čitava rata
- o važnu ulogu odigrala je i Španjolska
- o mir je sklopljen 6. rujna 1617. u Parizu, no nije se odnosio i na Istru gdje je rat nastavljen sve do travnja 1618.

- Izradnja Puljske tvrđe

- o tijekom uskočkog rata javljaju se planovi o utvrđivanju puljske luke, no sklapanje mira odgađa takva nastojanja
- o Senat je u Istru poslao najprije rašporskog kapetana i vojnog inženjera grofa **Marcantonija Poianu**, a zatim je za taj pothvat angažirao slavnog francuskog inženjera **Antonia De Villea**

- Kužne pošastii demografski oblici

- o prva kužna epidemija u mletačkom dijelu Istre je ona iz 1600., a pojavila se u Trstu, ponovno se pojavila 1601. kada ju prenose Židovi koji su je navodno donijeli svojom robom
- o od 1630. do 1632. hara najveća kužna epidemija u istarskoj povijesti, najteže je pogodina Pulu
- o Mletačka Republika imala je razne mjere za borbu protiv širenja epidemije: zatvarala je granice, postavljala blokade na cestama, oboljeli su uglavnom bili izolirani u lazaretima,...

- Kolonizacije. Pokušaj naseljavanja hajduka

- o nakon uskočkog rata nastavljeno je naseljavanje istarskog poluotoka, koji jedino za vrijeme epidemije kuge prekinut
- o u etničkom smislu postojale su dvije vrste migracija: hrvatska i talijanska
- o **karakteristična epizoda kolonizacije Puljštine svakako je naseljavanje hajduka (1671. – 1675.)**

- bilo je to zato jer su hajdučko – turski sukobi prijetili tek sklopljenom miru Turske i Venecije nakon Kandijskog rata
- Antonio Barbaro pohvalio je hajduke kao hrabre ratnike, ali je naglasio da oni u novim političkim prilikama ozbiljno ugrožavaju postignuti mletačko – turski mir
- tražili su mnogo povlašteniji status od onoga koji je Venecija ikada davala svojim podanicima; željeli su i održavati pomorsku vezu s Venecijom, Kvarnerom i Dalmacijom, a preko planinskih puteva trgovati svojom robom kopnom
- nakon epidemije groznice 1671. veliki broj hajduka bježi iz Pule, **odlaze u Crnogorsko primorje**
- boravak hajduka u Puljštini kao nikada do tada pojačao je sukobe između staroga i novoga stanovništva

Dubrovačka Republika u 17. stoljeću

- gospodarska stagnacija koja je zahvatila Republiku krajem 16. stoljeća u idućem se stoljeću pretvorila u krizu praćenu brojnim političkim problemima
- Mlečani su otvoreno nastupili protiv Dubrovnika tijekom urote dijela stanovnika otoka Lastova
 - dubrovački Senat je postupno sužavao povlastice koje je uživala lastovska općina
 - **nemiri, koje su potaknuli imućni Lastovci, počinju već 1600., a 1602. prerasli su u pravu pobunu u kojoj je potjeran otočni knez, a zavjerenici su uputili poziv Mlečanima da preuzmu vlast na otoku**
 - dubrovački Senat reagira brzo i energično, ozok je zauzet, dio pobunjenika uhićen, a odbjegli su osuđeni na smrt; 1603. se odbjegli uz pomoć Mlečana vraćaju, zarobili kneza i otok predali venecijanskoj vojnoj posadi
 - Mlečani su se povukli sa otoka tek 1606.
- u sukobima s Venecijom Dubrovnik se najviše oslanjao na: Španjolsku, Austriju i Svetu Stolicu
- Francuska nastoji suzbiti konkurentsku dubrovačku flotu
- trguje se istim proizvodima kao i u 16. stoljeću
- gospodarski oporavak Republike prekinut je **katastrofalnim potresom 6. travnja 1667. i označava prijelomnicu u dubrovačkoj povijesti**
 - stradalo je 1 200 stanovnika, a nakon potresa izbija i strašni požar
 - uslijedila je tridesetogodišnja borba za opstanak
 - u pomoć su priskočili papa, Španjolska, Austrija, Napuljsko Kraljevstvo i Republika Lucca
 - značajnu ulogu u obnovi grada odigrala je diplomacija, a posebno se istaknuo **Stjepan Gradić**
- **1678.** došlo je do najtežeg dubrovačko – osmanskoga sukoba u kojemu je veliki vezir Kara Mustafa zaprijetio uništenjem Republike te ucijenio Dubrovnik za isnos od 2 150 000 talira, u slučaju neplaćanja zaprijetio je zauzimanjem grada
 - nakon silnog dubrovačkog taktiziranja 1479. je pristao na trećinu prvotno traženog iznosa

- krizno razdoblje nastavilo se i za vrijeme Velikoga rata protiv Osmanlija u kojem je cilj Mlečana bio da isključe Dubrovčane iz balkanske i jadranske trgovine
- u kolovozu 1684. Republika obnavlja s carem Leopoldom I. Bečki sporazum kojim se obnavlja pravni kontinuitet ugarsko – hrvatskog vrhovništva nad Dubrovnikom, utvrđen Višegradskom poveljom iz 1358. (Republika preuzima anžuvinski grb)
- za vrijeme Morejskoga rata, Dubrovnik se našao pod višegodišnjom blokadom sa kopna i mora od strane Mlečana, no zahvaljujući diplomatskome uspjehu riješili su se te blokade
- pogođeno recesijom i ratovima, a ponajviše potresom 1667. dubrovačko gospodarstvo stagniralo je i nazadovalo

Vojna krajina u Dalmaciji krajem 17. i početkom 18. stoljeća

- završetkom Morejskoga rata i mirovnim sporazumom u Srijemskim Karlovcima, Mletačkoj je Republici u Dalmaciji pripalo cjelokupno područje osvojeno tijekom ratnih događanja
- oblikovanje dalmatinske granice započelo je u doba Ciparskoga rata, nastavilo se tijekom 17. stoljeća, a konačni ustroj dobilo je završetkom mletačko – turskih ratova u 18. stoljeću
- najviše časničke službe obnašali su **koluneli, soprintendanti i serdari**
 - o kolunele pograničnih područja biraju dalmatinski generalni providuri
 - o serdari – podčinjeni kolunelima, zabovjednici nekoliko sela unutar jednog pograničnog područja; također ih bira providur krajine
- **guvernador** – časnik koji se brinuo za postavljanje straža, nadzirao je kretanje stanovništva, karantenu i javne obveze domaćeg stanovništva
- jedan od uvjeta za obnašanje dužnosti na mletačko – turskoj granici u Dalmaciji bilo je obavezno poznavanje hrvatskoga jezika

Osmanlijska vlast u hrvatskim zemljama

Osvajanja i upravna podjela

- **Islamizacija**
 - o nakon pada Bosne 1463. uspostavljen je sandžak sa sjedištem u Jajcu, ali je on nakon ugarske protuofenzive premješten u Sarajevo
 - o sandžak je podijeljen na *vilajete*, kao pogranična ovlast
 - o osnutkom Bosanskog ejaleta 1580. taj je sandžak postao matični, tzv. *paša – sandžak*, veći dio sandžaka doživio je intenzivnu islamizaciju, posebice središnji i jugoistočni krajevi
 - o stari naziv za pašaluk *ejalet* ukinut je 1865., te se počinje rabiti naziv *vilajet*, koji ima drugo značenje od pojma vilajeta iz 15. st.

- s konsolidacijom turske vlasti svi pogranični teritoriji postaju dijelovima pojedinih sandžaka kao redovitih vojnoupravnih jedinica
- području tolerancije u smislu „podnošenja nečeg manje vrijednog“ pripada i šerijatsko – pravna, a i društvena kategorija *zimija*, nemuslimana u osmanskoj državi
- arapski se pojam *dhimma* tumači kao zaštita koju islamska država pruža nemuslimanima uz uvjet da plate glavarinu; glavarina nije bila jedini uvjet zaštite, još jedan od uvjeta bio je nevršenje radnji koje bi išle na štetu islama, odnosno njegova primata u državi i društvu
- o tome je li neki čin protuislamski odlučuje **šerijatski sud** na temelju pritužbe koju podnosi muslimanska strana
- *avanie* → podmetanja protuislamskog djelovanja
- *devširme*, tzv. praksa „danka u krvi“
- u prijelazu iz 15. u 16. st. dolazi do demografskog oporavka kršćana
- intenzivna islamizacija u okolici Požege

Selo, porezni sustav i proizvodnja

- obveze podložnika, *raje*, spram države i spahija kao uživatelja nadarbina mogu se podijeliti na **šerijatske i nešerijatske** (običajne) te na redovite i izvanredne
- na islamskom se zakonu (šerijatu) moglo zasnivati ubiranje zemljarine (harač) pod nazivima ispendža za kršćane i pristojba od zemljoposjeda za muslimane; zatim prikupljanje glavarine za kršćane i Židove te desetine zemaljskih plodova
- odnos novčane i naturalne rente je 40% : 60%
- za skupine raje s posebnim statusom, naturalna renta je imala simbolično značenje, novčana je iznosila dukat ili nešto više, a radna se sastojala od vojne ili oružničke službe

Pitanje „čiftlučenja“ u Bosni i drugdje

- **čiftluk je najčešće naziv za muslimansko selište te se u muslimanskim selima stoga posebno i ne nabrajaju pod tim imenom, jer se podrazumijeva da svaki domaćin posjeduje čiftluk**
- čiftluk nije bio oslobođen pristojbi od povrtnjaka, глоба svadbarine i sl., nego je to svaki onaj koji je uključivao više selišta na kojima je netko i živio, davao u uobičajenom iznosu
- u slavonskoj se 1537. zapuštena zemlja bez vlasnika dijelila kao zakupni čiftluci, pri tome je čitava zemlja dolazila u ruke vojnih zapovjednika
- u Slavoniji se za čiftluk kaže da je u „nevjerničko vrijeme“ bio *baština* nekog kršćanina

Razvoj gradova

- gradovi su, posebice oni koji su imali ulogu vojnih, upravnih, prometnih i gospodarskih središta, doživjeli znatan kvantitativan rast; prevladava muslimansko stanovništvo

- prvo je muslimansko stanovništvo u velikoj mjeri sastavljeno od:
 - o doseljenika iz Bosne
 - o obraćenika
 - o pridošlica iz udaljenijih krajeva
- ulogu guvernera obavljao je *dizdar*, zapovjednik tvrđave; *aga*, obnaša dužnost analognu guverneru grada, zapovjeda tvrđavskom posadom; *kadija*, sudac

Doseljavanje Vlaha na područja pod turskom vlašću

- na većem dijelu hrvatskih i bosansko – hercegovačkih prostora s prodorom Osmanlija pojavljuje se novi etnički element – **vlas**
- njihova je etnička samoidentifikacija fluidne naravi; s jedne strane uz nedvojbeno vlaški identitet, pojavljuju se jaki elementi povezivanja sa srpskim etničkim korpusom, a s nekim sličnostima i razlikama kod novih katoličkih Vlaha priprema se integracija u novovjekovni hrvatski korpus
- također se smatra da su Vlasi tvorili posebno, donekle izdvojeno društvo, koje se odupiralo zahvatima i utjecajima društva
- na području pod vlašću Habsburgovaca doživjeli su mnogo ozbiljniji pritisak na svoj tradicijski način života
- kolektivizam i ratobornost naglašeni su podjelom na *džemate* (agnatske skupine predvođene kneževima)
- Vlasi = *Elfakan*
- *filurija* → u Srijemu i srednjoj Slavoniji ime za sveopću glavarinu
- određeni broj Vlaha je bio prisilno sedentariziran i pretvoren u *raju* u desetljećima nakon Mohačke bitke

Sustav kapetanija u Bosanskom pašaluku

- na potezu od Drave do Dubrovnika bilo je u graničnome pojasu 1643. stacionirano 13 000 vojnika plaćanih u gotovu
- nakon velikih osvajanja poslije 1521. na sjeverozapadnoj se periveriji carstva pojavio golemi prostor serhada, „krajista“, u okvir kojega su ušli svi dijelovi zemalja ugarsko – hrvatsko – bosanskoga svijeta kojima su Turci do tada uspjeli zavladatai
- najranija krajiska organizacija jest tzv. sustav vilajeta
- u slučaju vilajeta – krajista vojvoda se turski nazivao *subaša*, pa se vilajeti ponekad izjednačuju sa subašilucima
- svim spahijama u sandžaku zapovijeda sandžakbeg, a njegov je organ alajbeg nadređen subašama
- s jačanjem feudalizma sličnog zapadnim modelima, kapetanije postaju jasno omeđeni teritoriji i u unutrašnjosti Bosne

- „Veliki“ kapetani iz 16. st. zapovijedali su najvažnijim tvrđavama na glavnim vodenim putovima, nosili titulu bega i obavljali nadzor nad prikupljanjem regalnih prihoda na važnim prometnim čvorištima i sjecištima vodenih i kopnenih putova; najpoznatiji je primjer **Arnaut Memi – bega**, osječkoga kapetana (1564.), nadzornika golemih carskih prihoda od Drave do mora i rodonačelnika krajiške begovske dinastije

Hrvatske zemlje u 18. stoljeću

Uvod

- 18. st. obilježeno je velikim teritorijalnim promjenama za Habsburšku Monarhiju; Monarhija gubi Šlesku na sjeveru, Utrechtskim mirom 1713. ostaju joj na Atlantiku samo Nizozemska, a u Sredozemlju dobiva Napulj, Sardiniju i Milano
- vladari iz kuće Habsburg u 18. st Leopold I., Josip I., Karlo VI., Marija Terezija, odnosno habsburško – lotarinške kuće Josip II., Leopold II. i Franjo I. bili su apsolutistički vladari koji su smatrali da su vlast dobili od Boga i koji su sami, odnosno uz pomoć nekoliko savjetnika ili vijeća, donosili odluke
- **cijela je država bila u rukama vladara, a kako su ti vladari vodili računa o gospodarstvu države s ciljem da prihodi budu veći od rashoda, taj se sustav zove dvorski merkantilizam**
- kraljevi su imali velike ovlasti prema ugarskom ustavu: pravo odlučivanja o ratu i miru, vođenju vanjske politike, pravo na vrhovnu kontrolu, darivanje plemićkih posjeda, na prihode iz lučkih pristojba, carina, imao je patronalno pravo nad crkvenim organizacijama i dr.
- njegova je vrhovna kontrola bila **zakonodavna, sudska i izvršna vlast**
- **kontinuitet društveno – povijesnog razvoja Hrvatske nosi samo uže sjeverozapadno područje, oblikovano kao Banska Hrvatska, koje je pod vladavinom Habsburgovaca imalo određenu državnu autonomnost**
- u Hrvatskoj su staleži sa svojim Saborom koristili sve vještine da bi ojačali svoj položaj na bečkom Dvoru, pa je tako nastala i **Hrvatska pragmatička sankcija 1713.**

Demografska i društvena kretanja

- 84% plemića više nema nikakav feudalni posjed, već su samo jednoselci koji sami obrađuju posjed; jednoselaca je bilo samo u tri stare hrvatske županije: **u Turopolju, na Kalniku i u Zelini**
- **u gradovima živi samo 10 – 15 % ukupnog stanovništva**
- **gradsko stanovništvo činili su plemići, trgovci, činovničko plemstvo, obrtnici,...**
- **tek je za Josipa II. obavljen prvi pouzdani popis za cijelu građansku Hrvatsku 1785., a dovršen je 1787.**

Zemljišni odnosi u Hrvatskoj u 18. stoljeću i problemi poljoprivrede

- feudalni odnosi se uređuju urbarima, koji se razlikuju od posjeda do posjeda
- plemstvo strahuje od pobune kmetova ako od njih previše traži, no istovremeno se boji i kralja
- kmet se smatrao dijelom vlastelinstva, a o njemu se razmišljalo i razgovaralo kao o sluzi
- kmetska davanja su zbog povećanja potreba plemića sve više rasla
- sve do 1737. odnosi plemić – kmet uređivali su se individualno, a plemić je svoj posjed držao na osnovi kraljevske donacije (*iura nobilia*), trajnog zapisa ili zalogu, a uživao je i *iura regalia* (mlinarsko pravo, naplaćivanje cestarine, mostarine i dr.); kmetovi su uživali urbarijsko zemljište koje vlasnik nije smio otuđiti, ono se sastojalo od selišta
- urbari su bili vrlo neujednačeni, njima se odlučivao minimum veličine seljačkog posjeda na veleposjedu i maksimum kmetskih obveza
- **prvi carski urbar za cijelu Hrvatsku donio je Karlo 1737. godine; on je trebao označavati kraj do tada primjenjivanog Verbövyjeva Tripartituma, čije su odredbe bile vrlo stroge i kojim je seljaštvo bio posve podložno feudalcu**
 - o u praksi plemstvo nije prihvatilo urbar kralja Karla III., pa su odnosi postali još lošiji, a prisilili su caricu Mariju Tereziju da 1755. izda **Privremeni urbar za Hrvatsku**
 - o carica je 1756. izdala **Urbar za Virovitičku, Požešku i Srijemsku županiju (tzv. slavonski urbar)**; prema tom urbaru sva su seljačka gospodarstva razvrstana u selišne jedinice, čija je veličina ovisila o kvaliteti zemljišta
- 1755. započinje Križevačka buna zbog nezadovoljstva krajišnika i kmetova koji su na tom području živjeli jedni pokraj drugih
 - o vođa: **Matek Kupšić**
 - o ugušena od strane banse vojske i plaćenika iz Štajerske pod vodstvom **Ivana Raucha**
- **urbar iz 1780. određivao je slijedeće:**
 - o **kategoriju zemljišta u sklopu jednog selišta**
 - o **kmetske godišnje obveze** (radne, naturalne i novčane)
 - o **kmetska prava**
 - o **urbarijalno zemljište nije se smjelo pretvoriti u alodijsko, veleposjednik je nakon kmetove smrti morao selište opet dati kmetu**
- urbari Marije Terezije ublažili su žestinu feudalnog sustava u Hrvatskoj i Slavoniji
- seljak nije mogao otuđiti zemlju bez veleposjednikove privole
- kako se pak živjelo u Slavoniji i koji su problemi mučili seljaštvo najbolje doznajemo u djelu **Matije Antuna Relkovića: Satir iliti divlji čovik**
- među prve hrvatske fiziokrate ubraja se i njegov sin **Josip Relković**

Uprava i društvene prilike do Marije Terezije

- vladar je bio na čelu države, zatim slijede plemstvo i svećenici
- merkantilizam je sa sobom donio novac kao sredstvo razmjene, ali, iako se očekivalo da zaživi robno – novčana privreda, ona se nije mogla razviti zbog nerazvijenog tržišta, prometnica i drugog

- ban kao potkralj i Hrvatski sabor sa županijama uređenima prema mađarskom uzoru glavna je vlast
- porezni sustav je zastario jer je Hrvatska do sredine 18. st. imala poseban status; nije bio velik, ali nije pritjecao u kraljevsku vojnu blagajnu

Gospodarstvo Hrvatske i Slavonije do Marije Terezije

- Belje nakon smrti princa Eugena Savojskog dolazi u posjed ogranka kraljevske kuće, odnosno ugarskog palatina te iločko vlastelinstvo
- s odredbama Karla VI. počinje politika merkantilističkog kameralizma na našim hrvatskim područjima
- Karlo VI. 1717. proglašava Jadran slobodnim morem, iskoristivši slabost Venecije, a 1719. Rijeka i Trst dobijaju status slobodnih pomorskih luka
- 1726. počinje gradnja ceste od Rijeke do Karlovca (**Karolina**), a gradnja je dovršena tek 1736.
- nakon **Požarevačkoga mira 1718.** Karlo VI. i sultan Ahmed Hanas dogovorili su uspostavljanje slobodne i opće trgovine između podanika Rimskog i Osmanskog Carstva, rijekama, kopnom i morem
- jedan od glavnih inženjera Karoline bio je **Matija Anton Weiss**

Ratovi s Osmanskim Carstvom na početku i na kraju 18. st.

- ratovi su se vodili: **1714. – 1718.; 1737. – 1739. i 1788. – 1791.**
- **bitka kod Sinja 1715.** nakon što je vezir – serasker odlučio s glavnom snagom napasti sinj; grad je branilo tisuću do tisuću i pol mletačkih vojnika
- nakon bitke kod Petrovaradina 1716. po nalogu Eugena Savojskog krajiški zapovjednici grof i ban **Ivan Drašković**, pukovnik Petraš i grof Rabata počinju s dosta uspjeha ofenzivnije djelovati duž Save i Une
- **1718. sklopljen je mir u Požarevcu** kojim su Osmanlije izgubili sve još preostale posjede u Srijemu i sjeverno od Dunava, sjevernu Srbiju i Olteniju u Vlaškoj; hrvatska je granica pomaknuta trajno samo u istočnome Srijemu do Zemuna
- **1737. Austrija se ponovno zaratila s Osmanlijama**
 - o nakon početnih uspjeha, doživljava nekoliko teških poraza u Srbiji i dolazi do sklapanja **mira u Beogradu 1739.**
- **posljednji se rat s Osmanlijama u 18. st. vodio od 1788. do 1791. kada je sklopljen mir u Svištovu**

Nasljeđivanje Monarhije po ženskoj liniji ili kako se pragmatička sankcija odrazila na politički i vojni život Hrvatske

- **Pragmatička sankcija** vladarska je isprava koju je donosio vladar, ali je taj zakon trebao biti prihvaćen od Sabora povijesnih zemalja; prije Mohačke bitke obvezali su se češki, ugarski i hrvatski staleži da će, ako izumru njihove dinastije, birati vladare iz kuće u Austriji

- **Franjo II. Rákóczy stavlja se 1703. na čelo bune kuruca te biva izabran za erdeljskog kneza i zajedno sa pobunjenim plemstvom na saboru u Onodu 1707. zbacuje Habsburgovce s ugarskog prijestolja i nudi krunu bavarskom knezu izborniku Karlu Albertu**
 - o 1704. u pomoć je pozvao hrvatske staleže koji to odbijaju
 - o nakon nekoliko godina pobuna se u Mađarskoj počela stišavati jer su kuruci gubili oslonac u puku
 - o godine 1711. sklopljen je **Szatmárski mir** koji je zajamčio opću amnestiju i slobodu vjeroispovijesti za protestante
- 1711. Josip I. je iznenada umro, a na prijestolje dolazi njegov brat **Karlo VI.** koji nije imao sinova te je pitanje nasljedstva po ženskoj lozi postalo prvorazredno političko i dinastičko pitanje
- stajališta hrvatskoga i mađarskoga plemstva razilazila su se glede pitanja o *pragmatičkoj sankciji*
- **na Požunskom saboru 1712. Karlo VI. okrunjen je krunom sv. Stjepana te je morao izdati krunidbenu zavjernicu (inauguralnu diplomu) kojom je Ugarskoj obećao slobodu izbora kralja nakon izumrća muške loze Habsburgovaca; zauzvrat Ugarski sabor pristaje na osnivanje stajaće kraljevske vojske i u Ugarskoj te na plaćanje poreza za održavanje vojske**
- **bojeći se da će biti pregaženi ne samo od Mađara već i od stranaca u Slavoniji, hrvatsko se plemstvo odlučuje prvo u Monarhiji na prihvaćanje *pragmatičke sankcije***
- nastajanje *pragmatičke sankcije* bilo je burno
 - o Petar Keglević i zagrebački biskup grof Emerik Eszterházy de Galantha sazbali su Sabor za 9. 12. 1711. u biskupskom dvoru u Zagrebu
 - o na tom je saboru izabrano 11 poslanika koji su se u ime Hrvatskog Kraljevstva trebali pokloniti Karlu, na čelu delegacije trebao je biti bal Pálffy
 - u strahu od ugarskoga plemstva ban i nekoliko plemića odbilo je sudjelovanje u delegaciji
 - o u ožujku 1712. među 34 zakonska članka usvojen je kao sedmi članak **Hrvatska pragmatička sankcija**
 - dvije točke su osobito važne: **Trojedna Kraljevina zahtijeva ponovno pripajanje Donje Slavonije Hrvatskoj i da nunciji nikako ne smiju odustati od deklaracije o nasljedstvu ženske loze koja je usvojena u Hrvatskom saboru**
 - o adresu kralju su odnijeli **biskup Eszterházy, grof Drašković i Plemić**
 - trebali su poraditi na tome da kralj Hrvatima zajamči sva prava, povlastice i običaje te da obeća kako će ih čuvati, štiti i održati, on i njegovi nasljednici
 - kraljev odgovor bio je napisan, ali ne i potpisan
 - **kralj je prihvatio Hrvatsku pragmatičku sankciju**

Upravne reforme Marije Terezije

- razdoblje reforme Marije Terezije obilježeno je dubokim promjenama u upravnom ustroju zemlje i nastojanjima da se tradicionalna staleška uprava zamijeni modernim upravnim aparatom

- osnovni cilj kraljevske intervencije bilo je formiranje aparata izvršne vlasti na koji bi se kralj mogao osloniti
- u vrijeme dolaska Marije Terezije na vlast pod jurisdikcijom bana i Sabora bile su tri hrvatske županije: **Varaždinska, Zagrebačka i Križevačka**; najviši stupanj samostalnosti imala je Varaždinska budući da je položaj velikog župana te županije od početka 17. st. nasljedno pripadao obitelji Erdödy
- osnovni cilj reformi Marije Terezije u Banskoj Hrvatskoj je uspostava kraljevske reprezentacije u upravi na koju se Dvor može osloniti pro provođenju odredbi i planiranju unutarnjeg razvoja zemlje
- **1745.** proširila je jurisdikciju Sabora i bana na Slavoniju
- na vojnom je dijelu uspostavljen **Slavonski generalat** s tri pukovnije – **Gradiškom, Brodskom i Petrovaradinskom** – pod upravom Dvorskog ratnog vijeća, a na civilnom su dijelu formirane tri županije – **Požeška, Virovitička i Srijemska** – pod upravom Hrvatskog sabora i bana te su pripojene Banskoj Hrvatskoj
- najveća novost uvedena je u poreznoj upravi: iako su pravosudno i politički potpadale pod bana i Sabor, porezna uprava slavonskih županija bila je potpuno ovisna o Hrvatskom saboru
- nakon gušenja bune u Križevcima dvor je odlučio poslati kraljevsku komisiju na čelu s **Mihaelom Althanom**; opću su zaključci da su za izbijanje bune kriva prevelika potraživanja pojedinih vlastelina od njihovih podanika
- novi ban postaje grof Franjo Nádasdy
- županom Zagrebačke županije imenovan je **Ivan Jurišić**, a Križevačke **grof Janko Drašković**
- **general Philipp Levin Beck imenovan je glavnim inspektorom Vojne krajine i tijekom 60-ih godina proveo je reorganizaciju varaždinskoga, karlovačkoga i slavonskoga generalata jačajući financijsku podlogu krajiške uprave dobro osmišljenim vojnim gospodarstvom**
- **1767. po uzoru na Ugarsko namjesničko vijeće utemeljeno je Kraljevsko vijeće za kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju, odnosno Hrvatsko kraljevsko vijeće koje se s pravom može nazivati prvom modernom vladom u Banskoj Hrvatskoj**
 - o Vijeće je počelo s radom 20. 8. 1767., prvo mu je sjedište bilo u banovoj palači u **Varaždinu sve do 1776. i požara** kada se premješta u Zagreb
 - o osnutkom vijeća Sabor potpuno gubi svoju upravnu funkciju što se odrazilo u smanjenom broju zasjedanja Sabora
 - o tijekom 13 godina rada vijeća dolazi do pomaka u gospodarskom razvoju zemlje, trgovini, osnivanju manufaktura te lokalnog obrtništva
- **1776. osnutak Severinske županije** → omogućilo je procvat Rijeke
- **političku uprav nad Ugarskim primorjem, a i nad cijelom Bansom Hrvatskom znatno je promijenila nova reforma koja je na snagu stupila u kolovozu 1778 godine: ukinuto je Hrvatsko kraljevsko vijeće i sve su njegove ovlasti prenesene na Ugarsko namjesničko vijeće**

Vlastelinstva u Hrvatskoj u 18. stoljeću

- u Slavoniji dolazi do procesa dekameralizacije, većinom na području Požeške kotline
- alodijska gospodarstva sporije su se razvijala u Slavoniji nego u Banskoj Hrvatskoj zbog slabe naseljenosti

- za vrijeme rata stanovništvo je imalo velika davanja: morali su prevoziti vojnu opremu, topove, ranjenike, davati hranu vojsci i njihovim konjima,..
- provođenje Karlova urbara nije provedeno zbog vanjskih i unutarnih čimbenika poput rata sa Osmanlijama te epidemije kuge
- **marijaterzijanski urbar bio je nepovoljniji za seljake od Karlova jer je dopuštao uzimanje tlake, ali se ipak provodio, što je omogućilo veću pravnu sigurnost, međutim, taj je urbar u drugoj polovici 18. stoljeća omogućio brži razvoj alodijalnoga gospodarstva**
- **Ivan Kapistran Adamović**

Gospodarske reforme carice Marije Terezije na području cijele Hrvatske i Slavonije

- prazne carske blagajne potiču caricu na porezne reforme, uočila je potrebu i da se stanovništvo potakne na proizvodnju
- **1746.** radi ubrzanja trgovine osnovan je **Vrhovni trgovački direktorij u Beču**, koji je **1573.** reorganiziran, a **1772.** preustrojen u **Trgovački savjet**
- **na prijedlog caričina sina i suvladara Josipa II. austrijsko je primorje 1776. podijeljeno na tri dijela:**
 - o austrijsko primorje u užem smislu pod upravom gubernija u Trstu
 - o dio od Senja do Karlobaga pripao je ponovno Vojnoj krajini
 - o Rijeka s pripadajućim područjem vraćena je Hrvatskoj
- **1775.** Monarhija je podijeljena na **dva carinska sustava:**
 - o **cislajtanijski (s ove strane Lajte)**
 - o **translajtanijski (s one strane Lajte)**
- budući da je **1779.** ukinuto Hrvatsko kraljevsko vijeće i pripojeno Ugarskom, u Mađarskoj se počinje smatrati da je i **Rijeka** time pripojena ugarskoj kruni te da više ne pripada Hrvatskoj; **Rijeka je zapravo od 1776. do 1779. u svemu podložna Hrvatskom kraljevskom vijeću osim u trgovačkim poslovima kojima je upravljao Riječki gubernij**
- Karlovac je privilegijem 1777. i Statutom 1778. podignut u status slobodnog kralj. grada
- dolazi do ubrzanog razvoja manufaktura, uzgoja dudova svilca, tekstilne industrije (prvu sukнару u Zagrebu osnovao je 1750. potpukovnik Franjo Kušević)
- Karlo Batthyány bio je od 1742. do 1756. odgojitelj Josipa II.
- **Adalbert Barić** imenovan je profesorom svih nastavnih predmeta novoosnovanog Političko – kameralnog studija u Varaždinu jer je poznao mnoge slavenske jezike
 - o **preveo je Sonnenfelsov udžbenik na latinski jezik, međutim u prijevodu je ugradio neke svoje postavke što nikako nije moglo proći na komisiji**
 - o država mora biti bogata u vrijeme mira, u vrijeme rata mora dobro funkcionirati, a vladaru najveća briga treba biti blagostanje naroda

Promjene nastale u društveno – upravnom području kroz reforme Josipa II., odnosno kako Hrvatska i Slavonija dočekuju 19. stoljeće

- Josip II. (1780. – 1790.) bio je od 1765. suvladar majci kao car stoga promjene koje su se dogodile u Monarhiji poslije 1765. velikim dijelom treba pripisati i djelovanju Josipa II.

- ukinuo županije i uveo njemački jezik kao jedini službeni jezik
- bio je odgajan u duhu prosvijećenog apsolutizma
- **želeći protestante učiniti ravnopravnima katoliima, on je 25. 10. 1781. izdao edikt o vjerskoj toleranciji proglašavajući slobodu vjeroispovijesti, ulazak pripadnicima svih konfesija u državne službe; Židovi, Srbi i Grci osnovali su tada svoje vjerske općine**
- **1784.** proglasio je njemački jezik službenim u cijeloj državi, a od 1789. mora biti uredovni jezik u svim županijama
- **1786. podijelio je Hrvatsku i Ugarsku na deset okružja i to tako da je Slavonija s Baranjskom županijom potpala pod Pečuh, a Hrvatska sa Zaladskom županijom imala je sjedište u Zagrebu; tom je reorganizacijom ukinuta banska čast**
- **25. 8. 1785. ukinuo je kmetstvo i time je ime kmet izbrisano iz naziva; seljak se mogao slobodno seliti i ženiti bez privole vlastelina, učiti obrt, pohađati školu i dr.**
- sudstvo odijelio od uprave, ukinuo smrtnu kaznu
- 1787. naložio je da se popiše zemlja i pučanstvo
- 1786. ukinuo Severinsku županiju
- sve su te reforme izazvale veliko protivljenje plemstva; zbog nesretnih ratova i teške situacije zemlja je bila pod bunom te je car **1789. obećao saziv Savora, a onda je deset dana poslije i Mađarima i Hrvatima vratio ustav kakav je zatekao u trenutku kada je stupio na prijestolje, od svega je zadržao samo patent o toleranciji i ukinuće kmetstva**

Vojna krajina u 18. Širenje krajiškog sustava na oslobođena hrvatska područja

- jedini ustupak hrvatskim zahtjevima bila je povelja od 15. 6. 1703. kojom je car Leopold I. potvrdio da oslobođeno područje između Kupe i Une u vojnom pogledu pripada pod izravnu nadležnost bana, pa otud i njegovo ime Banska krajina ili Banovina
- **dva su glavna razloga zbog kojih bečki Dvor nije ukinuo Vojnu krajinu. Prvi je razlog što se Habsburgovcima bilo teško odreći te sasvim militarizirane tvorevine čiji se vojni potencijal mogao koristiti i daleko izvan Vojne krajine; dakako, Vojna krajina zanimala ih je također kao i izvor prihoda**
- generalu u Osijeku, **grofu Kevenhülleru** 1734. povjeren je zadatak preuređenja Petrovaradinske, Brodske, Gradiške i Račke; izradio je Regulament koji je car Karlo VI. potpuno sankcionirao jer je odredio da slavonski krajišnici nikada ne mogu dobiti status seljaka ili oporezivih zemljoposjednika
- **Krajiška raspodjela na pukovnije i satnije**
 - o zbog nemira u Varaždinskom generalatu 1736. vojvodi Sachsen – Hildburghausenu povjeren je zadatak smirivanja krajišnika i nastavljanje reforme za što jeftiniju i bolju vojsku, a car je u veljači 1737. sankcionirao sve statute koje je Hildburghausen izradio jer su bitno ograničili krajišku samoupravu
 - o pitanje vojne službe krajišnika aktualiziralo se u Ratu za austrijsko nasljedstvo, oni su ubuduće trebali biti profesionalni vojnici spremni za rat na svim europskim bojištima
 - o Varaždinska krajina 1745. podijeljena je na **Križevačku i Đurđevačku pukovniciju**; 1746. Karlovačka je podijeljena u **Slunjsku, Ogulinsku, Otočku i Ličku pukovniciju**;

1747. Slavonska je podijeljena na **Brodsku, Gradišku i Petrovaradinsku pukovniciju**, a konačno 1750. preustrojena je i Banska u **Glinsku i Kostajničku pukovniciju**

- preustroj Vojne krajine nije se odnosio samo na sastav novih vojnih jedinica već je proširena i na definiranje izjednačenih obveza i prava krajišnika; 1754. izašla su *Vojnokrajiška prava* koja su u početku vrijedila samo za Varaždinsku i Karlovačku, a nakon 15 godina proširena su i na Slavonsku te Bansku
- kantoni su bili posebne upravne oblasti s vlastitim upravnim ili gospodarskim časnicima i činovnicima

- **Kantonski pokus najviših vojnih krugova**

- car Josip II. prihvatio je **Lacyjev** prijedlog te naredio preustroj koji je trebao obuhvatiti provođenje novog popisa stanovništva i imovine te uvođenje jedne vrste zemljarine za cijelu Krajinu
- **1787. konačno je obznanjen Kantonski propis** → ustrojeni su kantoni kao isključiva upravna područja analogna pukovnijama koja su reducirana na status vojnih i taktičkih jedinica

- **Ukinuće kantonskog sustava**

- bečki vojni krugovi izrazili su žaljenje što kantonsko uređenje nije ispunilo zadaću gospodarske revitalizacije Krajine; najvišim vojnim vlastima smetala je, prije svega, odvojenost kantonske i pukovnijske jurisdikcije te potpuna neovisnost kantona od pukovnijskog zapovjedništva
- **zbog tih je razloga 1800. najavljeno ukidanje kantonskog sustava, njegove posebne jurisdikcije i neovisnosti o pukovniji, no kantonski su se poslovi i dalje vodili odvojeno od pukovnijskih**
- tri glavna inicijatora za provođenje reformi bila su braća cara Franje II. – nadvojvode, Karlo, Johann i Ludvig

Prvi val pitanja

1. Što je ieura muncipiala?
2. 1702. Podjela krajišnika
3. Koji mir je skopljen 1788-1791 godine? **Svištovski Mir**
4. Spomenik koji se nalazi u Pazinskoj grofoviji?
5. Tko je donio urbar za cijelu Hrvatsku? **Karlo III**
6. Tko je vladao iza Leopolda I. ? **Josip I (sin)**
7. Tko je bio sloj Marinatti?
8. Od kada postoji Ugarsko primorje? **1786.**
9. Koji red je preuzeo Kutjevo u 17. stoljeću? **isusovci, prije toga bili cisterciti**
10. Kada je ukinuta Dubrovačka republika? **31.01.1808.**
11. Opisati jozefinizam. razdoblje prosvjetiteljsko-apsolutičke vladavine Josipa II.

Umjesto samostana, jozefinskim su reformama utemeljene mnoge župe, jer se držalo da je uloga župnika u prosvjećivanju i ukupnome ustroju crkvenoga i građanskoga života nezaobilazna. Imovina ukinutih redova predana je zakladama za unapređivanje obrazovanja i potporu siromašnih župa. U Hrvatskoj je glavni pobornik jozefinskih ideja bio zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovec, Najvažnija tekovina jozefinizma bio je 1781. objavljeni Edikt o vjerskoj toleranciji. Njime su u pravima izjednačene sve kršćanske vjeroispovijesti, s time

što su samo katolici smjeli graditi crkvene portale na ulici. Židovima su također priznata mnoga građanska prava, između ostaloga i pravo na studiranje, Druga važna reforma ticala se ukidanja kmetstva u Češkoj i popravljajna položaja seljaka u drugim zemljama. Time je Josip izazvao nezadovoljstvo plemstva, ali je privremeno možda izbio važan adut iz ruku onih koji su priželjkivali širenje revolucije na habsburške zemlje. Patentom iz 1785. dobili su i hrvatski kmetovi pravo na selidbu i ženidbu po vlastitoj volji, a djeci im je bilo dopušteno školovanje. Sposobniji seljaci tako su dobili priliku da se bogate i napokon steknu potpunu slobodu, što se u to vrijeme ipak rijetko ostvarivalo.

12. Tri županije pod vlašću Marije Terezije? **VARAŽDINSKA, KRIŽEVAČKA, ZAGREBAČKA**
13. Posljedni sporazum potpisan u ratu za Dalmaciju- **Mirovni sporazum u Srijemskim Karlovcima**
14. Koji je vladar vladao od 1792. - 1835.? **FRANJO I**
15. Tko je napisao Theoria philosophia. **RUĐER BOŠKOVIĆ**
16. Tko je napisao Satir iliti divlji čovjek? **MATIJA ANTUN RELKOVIĆ**
17. Tko je autor Temelje žitne trgovine? **JOSIP ŠIPUŠ**
18. Kojem je redu pripadao Ruđer Bošović? **isusovcima**
19. Koje su reforme ostale i nakon smrti Josipa II? **Jozefinska cesta, Zakon o vjerskoj toleranciji i popravljaju položaja seljaka**
20. Što je kameralizam? **GERM. VERZIJA MERKANTILIZMA-PUNJENJE DRŽ. BLAGAJNE**
21. Što su urbari i koje poznaješ? **PROPISI VLASTELIN-KMET, 1737. 1756. 1780.**
22. Koje je županije osnovala Marija Terezija? **VIROVITIČKA, SRIJEMSKA, PŽ I SEVERINSKA**
23. Kojim mirom je usvojena granica sa osmanskim carstvom da oni dobiju izlaz na more?
24. Tko je bio voditelj i profesor kameralističkih studija u varaždinu? **ADALBERT ADAM BERIĆ**
25. Odnos monarhije prema jadranskom moru u 18 st.? **UGARSKO PRIMORJE (?)**
26. Koji stil prevladava u 18.st? **BAROK**
27. Što je dakameralizacija? **PROCES RASPRODAJE ZEMLJIŠNIH DOBARA, DO 1720 , 1720-1736, OD 1736**
28. Koje je crkvene redove Josip II ostavio? **KOJI SU SE BAVILI NJEGOM BOLESNIKA**
29. Pragmatička sankcija? **Donio ju je Karlo VI, a njome se nazivaju i tri dokumenta koji uređuju pitanje nasljedstva dinastije Habsburg u Austriji, Ugarskoj i Hrvatskoj. Najstarija pragmatička sankcija koju je prihvatio Hrvatski sabor datira iz 1712., a njime se nasljedno pravo proširuje i na žensku lozu.**
30. S kim je Dubrovačka republika u sukobu u 18.st? **Osmansko Carstvo**
31. Tko je proveo reformu pučkog školstva? **I. Mažuranić**
32. Tko je Herman Boillle? **Austrijski arhitekt, zaslužan za brojne objekte u našoj državi.**
33. Kada je osnovano Hrvatsko Kraljevsko vijeće- **M. Terezija**
34. Riječki provizorij? **Tzv. "riječkom krpicom" utvrđen je provizorij prema kojemu Rijeka dolazi pod neposrednu upravu Mađarske**
35. Koja tri rata je vodila Habsburška monarhija s Osmanskim carstvom u 18.st?
36. Koji jezik se govori u Dalmaciji u 18 st.? **Hrvatski (?)**

Pitanja s drugog roka.

1. Tko je bio prije Haulika? **Aleksandar Alagović**
2. Buna 1755. koja je „spojila“ krajišnike i kmetove? **Podravska seljacka buna**
3. Reforme Marije Terezije. **Militarizacija Vojne Krajine, osnivanje vojne akademije, uređivanje kmetovskih odnosa (urbari), uvođenja Kaznenog zakonika kojim je kraljica ograničila provođenje smrtnih kazni u Monarhiji, Uvela je i opću školsku obvezu, tako da su sva muška djeca od 6 do 13 godina morala pohađati školu. Otvarala je nove medicinske ustanove i rađaone, što je dovelo do demografskog rasta**
4. Tko se istakao u borbi Marije T. i F. Velikog?

5. Obilježja Samostalne narodne stranke. **Samostalna narodna stranka je kratkovječna politička stranka, koju su osnovali 1862. godine u Banskoj Hrvatskoj tadašnji vodeći članovi Narodne stranke, u svrhu što većeg približavanja Hrvatske carskoj vladi u Beču, nasuprot unionistima, koji su tražili jače kontakte s Ugarskom, odnosno većine narodnjaka, koji su tražili uravnoteženiji pristup. Drugi naziv stranke bio je Narodno-liberalna stranka. Na čelu stranke bio je narodnjački vođa Ivan Mažuranić, a priključili su mu se mnogi pripadnici političke i vjerske elite (Ivan Kukuljević, Ambroz Vraniczany, uključujući zagrebačkog nadbiskupa Haulika. Godine 1865. unionisti i narodnjaci su zajedničkim snagama na izborima porazili Samostalnu narodnu stranku, koja nakon toga prestaje djelovati.**
6. U kojem je stilu građena Patačićeva „kula“ u Varaždinu?
7. Navedi 3 predstavnika Dalmacije u Carevinskom vijeću!
8. Matijaš Grabancijaš Dijak- **T. Brezovački**
9. Na koga je utjecao M. Vrhovac?
10. Osnivači Čiste stranke prava? **A. Starčević**
11. 1883. što je prethodilo protumađarskom ustanku?
12. Tko je pokrenuo Rakovačku bunu? **E. Kvaternik**
13. Tko vlada poslije Josipa II.? **Leopold II**
14. Objasni pojam *Popi Arvati*. **To su svećenici koji održavaju mise na Hrvatskom jeziku za vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda!**
15. Što je značila za trgovce i pomorce slobodna luka Rijeka?
16. Tko je suprotstavljen narodnjacima u Dalmaciji?
17. Tko je pokrenuo *Našu slogu*? **J. Dobrila**
18. Oznake Narodne samostalne stranke? **Da Bog živi konstituciju ugarsku, Kraljevinu Hrvatsku i narodnost ilirsku!** **Lj. Gaj**
19. S kojim je vladarom započeo mrekanilizam? **Lujem XV.**
20. 1871. koji je dio Vojne krajine pripojen Hrvatskoj? **Varaždinska Krajina“, i područje njezinih pukovnija (križevačke i đurđevačke)**

Drugi val pitanja

1. KRAJIŠKE BUNE-
2. LASTOVSKA BUNA- Lastovska buna je ime za događaje između 1602. i 1606. kada je elita otoka Lastova pokušala promijeniti vlast Dubrovačke Republike onom Mletačkom. Centralizacija i snižavanje povlastica autonomne općine pod Dubrovnikom preraslo je u nezadovoljstvo, pobunu, i konačno, u poziv imućnijih Lastovaca Mlečanima koji su preuzeli vlast na otoku 1603. godine. Diplomatskom akcijom Dubrovčana na madridskom i bečkom dvoru, kod pape, u Istanbulu i Veneciji, Mlečani su se povukli s otoka 1606. godine.
3. MOREJSKI RAT- Poznat kao 7. Tursko- Mletački rat, odvijao se od 1684.-1699., Rep. Venecija vs. Osmansko Carstvo, Mlečani su tim ratom želili nadoknaditi gubitak Krete (Kandije) u tek završenom Kandijskom ratu, dok su Turci bile zauzeti ratnim sukobima na svojim sjevernim granicama prema Austriji i tako spriječeni da se sa svim snagama posvete sukobu s Mlečanima. Morejski rat je bio jedini veći osmansko-mletački sukob u kojem su Venecijanci zauzeli neki veći teritorij. Ali ova mletačka ekspanzija nije dugo trajala, jer je Venecija svoje morejske posjede izgubila za Osmansko-mletačkog rata već 1715. godine.
4. ŠTO JE TO TIMAR – TIMARSKO SPAHIJSKI SUSTAV? Timar, u Osmanskom Carstvu feudalno leno koje je donosilo do 20.000 akči (srebrenjaka) godišnje. Država (odnosno sultan) kao vrhovni vlasnik zemljišta davala je timare (kao i druga veća lena) uz obvezu da timarski spahija (sahibi-timar) vrši određenu vojnu službu, da na svakih 3.000 akči (kod Vujaklije: aspri) godišnjeg prihoda daje za rat jednog konjanika i da sam ide u rat. Spahija nije imao stvarno pravo na timar (spahiluk) i nije mogao zemlju otuđiti; od nje je dobivao samo rentu. Timar je ukinut 1834. godine. Korisnik timara nazivao

se i timariot.

Timarsko-spahijski sustav uobičajeni je naziv za vojno-feudalni sustav Osmanskog Carstva od 14. do 19. stoljeća.[1] To je ne samo oblik odnosa u poljoprivredi i oblik državnog izrabljivanja, nego je to i oblik organizacije konjanika (spahija), kao i oblik državne uprave.[2]

Karakterizirala ga je vojna nadarbina (timar) na državnom (mirijskom) zemljištu u Europi i Anadoliji. Postoje tri tipa vojnih nadarbina: timar u užem smislu (do 20.000 akči prihoda) za spahije konjanike, zeamet (od 20.000 do 100.000 akči prihoda) za zapovjednike spahijske konjice i has (preko 100.000 akči prihoda) za visoke državne i vojne dužnosnike.

5. KAMO SU PRESELJENI USKOCI? **Žumberačko gorje**
6. TKO JE U 17.ST. PREVEO BIBLIJU NA HRVATSKI? **Bartol Kašić**
7. KOJI BAN JE BIO U BITCI KOD SSKA? **toma erdody**
8. TKO JE IMAO PRAVO SAZIVANJA SABORA DO 1791.? **Kralj**
9. TKO JE BIO NOSITELJ POLITIČKOGA ŽIVOTA? **Plemstvo**
10. ŠTO JE SPLITSKA SKELA? **1592. To je najbolje opskrljeno trgovačko stovarnistvo na svijetu izemdu istoka I zapada**
11. ŠTO JE BRUČKA LIBELA? **1578. , to je sabor u brucku na muri, donesena je odluka nacina financiranja troškova obrane hrv I slav krajine, ustrojen je gradacki savjet**
12. DEKAMERALIZACIJA- rasprodaja slavenskih vlatelinstava
13. TKO SU INKVILINI? **kategorija zavisnih seljaka**
14. KOJI MAĐARSKI VELIKAŠI SU SUDJELOVALI U ZRINSKO-FRANKOPANSKOJ UROTI? **Ferenc Veselenji, Lippay, Franjo Wesseleny, F. Nadasdy i E. Tatenbach**
15. TKO SU AJANI? **Vojno političko plemstvo, nastalo poč 18.st, Muslimanska elita**
16. ARSENIJE III. CRNOJEVIĆ I SELIDBA SRBA- **patrijarh srpske pravoslavne crkve koja dolazi na podrucje hrvatske te se tada pojavljuju po prvi puta pravoslaveni u hrvatskoj**
17. TKO JE NAPISAO SV. ROZALIJU? **Antun Kanižlić**
18. TKO JE PRVI HABSBURG U HRVATSKOJ? **Ferdinand I**
19. KAD JE UKINUT ISUSOVAČKI RED? **1773**
20. KOJI JE PROTUREFORMACIJSKI BISKUP ZAGREBA? **Simun Erdody**
21. KAMO UNUTAR CRKVENE HIJERARHIJE SPADA MEĐIMURJE? **Pečuška biskupija**
22. ŠTO SU HARAMIJE? **Turski pljačkaši**
23. U KOJEMU SU RATU SUDJELOVALI TERNKOVI PANDURI? **Rat za Austrijsko nasljeđe**
24. KOJI MIR JE POTPISAN 1717. GOD.? **Požarevački Mir**
25. TKO JE NAPISAO DELLA MERCANTALIA (ili tako nešto)?
26. OD KOJIH JE KAPETANIJA NASTAO VARAŽDINSKI GENERALAT? **Koprivnica, Križevci i Ivanić**
27. TKO SU STRATIOTI? **Plaćenici s Balkana**
28. POSLJEDICE DUBROVAČKOG POTRESA
29. HVARSKA BUNA- **Hvarska buna ili ustanak hvarskih pučana bila je ustanak na čelu s Matijem Ivanićem a zahvatila je čitav otok Hvar i grad Hvar, središte komune. Ustanak je prerastao u četverogodišnji građanski rat (1510.-1514.) s jasno izgrađenim elementima ranograđanske revolucije. Uzrok je bahat odnos Mlečana prema lokalnim stanovnicima, nastajanja da ogranice vlast plemickog sloja I da oni preuzmu udio u upravi.**
30. GOSPODARSTVO DALMACIJE I ISTRE
31. ŽUPANIJE JOSIPA II.
32. ŠTO JE TO HARAČ? **Harač, osobni porez, glavarina u Osmanskom carstvu. Naplaćivao se je od svake muške nemuslimanske glave, kao vrsta otkupa od ropstva. Davao je pravo na osobnu i imovinsku sigurnost. Harač je bio dokaz vjernosti sultanu pa kad bi neka pokrajina uskratila harač često bi počinjale bune. Harač se je dijelio po visini na tri klase: sala (visoki), evsat (srednji), i edna (niski). U početku je harač bio zemljarina ali se ubrzo stopio sa glavarinom (džizija).**
33. ŠTO JE TO VELIKA ZAVJERA? **Filip II planira osvojiti Balkan, iskrcavanje je bilo predvidjeno u Dub. Rep., vlastela se protivila i oštro suprostavila zbog Osmanskih povlastica, planovi su propali!**
34. KOMUNALNA VLAST

Treći val pitanja

1. U kojoj funkciji je Nikola Jurisic sudjelovao na saboru u Cetingradu? **Ferdinandov izaslanik (ivan picher)**
2. Tko je Ivan Lenkovic? **Zapovjednik Senjske kapetanije.**

3. Šerijatske obveze stanovništva Osmanskog carstva: **glavarina za krscane I zidove te desetina zemaljskih plodova.**
4. U kojem je stoljecu izradena utvrda u Puli? **17. stoljeću.**
5. Tko je to rasporski kapetan I uz koje ga procese vežemo? **Visoki mletacki činovnik I jedan od najznacajnijih rektora mletacke uprave u istri.**
6. Uz koju institucije vezemo Šimuna Vratanj i Gabrijela Mijakca? **Grko-katoličku crkvu.**
7. Značajke jozefinizma: **Idejni sustav koji je u zemljama pod habsburgovcima od 18/19. stoljeca nadahnjivao nastojanja drzavnih I upravnih vlasti da uspostave drz, politicko ustrojstvo s osobitim, kulturnim, drustvenim I gosp.programom. karakteriziraju ga crkvene promjene u duhu prosvjetiteljstva za vrijeme cara josipa 2**
8. Ugovor između Leopolda Habsburga I Rafaela Gozze 1684? **Bečki sporazum I njime se obnavlja pravni kontinuitet ugarsko-hrvatskog vrhovništva nad Dubrovnikom.**
9. Na koje tri skupine je bilo podjeljeno vojno stanovništvo slavonske krajine 1702.? **Na zemljoradnike I vojnike koji su se djelili na strazare I odjele za rat.**
10. Koja plemićka obitelj je jedno vrijeme bila vlasnica pazinske knezije? **Habsburgovci**
11. Dvije najutjecajnije trgovačke bratovštine u dubrovačkoj republici? **Antonini I Lazarini**
12. Koje područje u 18 stoljecu nazivamo banskom hrvatskom? **Banska, hrvatska I slavonska krajina koje su pod jedinstvenim zapovjedništvom u zagrebu I u to vrijeme se tezište obrane s kupe preselilo na unu.**
13. Kako su u historiografiji obično naziva rat 1593/1603? **dugi rat**
14. Povezi autore s djelima: **Brne karnaltic = vazeti sigeta grada, marko marulic = judita, petar zoranic = planine, petar hektorovic = ribanje I ribarsko prigovaranje**
15. Tko je bio ban I zagrebacki biskup u vrijeme seljacke bune 1573? **juraj draskovic**
16. Koje su funkcije obnasali ivan auerspeg I vid halek? **vid halek = zapovjednik slavonskih granicnih utvrda, ivan=zapovjednik hrvatskih granicnih utvrda**
17. Ratio studiorum / 1599.? **slubeni document o ustroju isusovackog obrazovnog sustava**
18. Temelji zlatne trgovine? **josip sipus**
19. Barem tri plemićke obitelji koje se ističu u 17. stoljecu? **draskovici, zrinski, batthany, frankopani(18.st./patacici, draskovici, erdody)**
20. Kako se zove otac petra zrinskog? **juraj 5 zrinski**
21. Navedi barem dva pisca hvarskog renesansnog kruga? **hanibal lucic, petar hektorovic, niksa pelegrinovic**
22. U cijem je posjedu bila payinska knežija? **od 1374. Privatni posjed habsburgovaca**
23. Tko je vodio sabor u dubravi kraj cazme 1527. ? **krsto frankopan**
24. Tko je vodio protutursku vojnu 1537. ? **ivan katzianer**
26. Tko je vodio bitku kod sigeta 1566. **nikola subic zrinski**

Četvrti val pitanja

60. Najvažnija zasjedana Brucka na Muri. **Prihvatili su odluke koje su donesene na Bečkom savjetovanju, a to su: Nadvojvoda Karlo dobio je položaj vrhovnog vojnog zapovjednika nad sveukupnom krajiškom vojnom silom u oba granična prostora (Hrvatska i Slavonija), osnovan je ratni savjet sastavljen od članova plemićkih staleza iz Štajerske, Koruske i Kranjske. Nabavljeno je novo vatreno i hladno oružje za trupe u Hrvatskoj i Slavoniji, povećanje broja vojnika u utvrdama i teskih konjanika i riješiti pitanje financiranja obrane. Na Saboru na Brucku na Muri odlučeno je jos: Dodatne financije za popravljjanje starih utvrda i gradnja novih, izgradnja vojnoga grada na sutoku Kupe i Korane (Karlovac), ustrojen je i Gradacki dvorski vojni savez**

61. Što su Vlaški statuti? **Vlacha Statutorum! Doneseni 1630 god od strane kralja Ferdinanda vezano za problem velikog broja neposlušnih Vlaha koji su se nedavno doselili u Slavonsku krajinu. Problem nije riješen, nego su Vlasi dobili nekoliko povlastica. Kralj je uredio seosku upravu za vlaske doseljenike s vlaskim knezom i sucem kojeg sami biraju, no svoj izbor moraju prijaviti generalu. Vlasima je dozvoljeno biranje suca za podrucje kapetanije, koji moraju dostaviti generalu Slavenskog generalata (Varazdin). Isti taj moze odbacit izbor za vlaskog suca. Svi Vlasi dužni su sudjelovati u izgradnji utvrda i brojnih strazarnica. Moraju sudjelovat i u krčenju suma i čistiti pustare. Svo musko stanovništvo starije od 17 god. dužno je u slucaju vojne opasnosti ustati na oruzje.**

62. Što je odlučeno Vašvarskim mirom? **Nakon velike kršćanske pobjede kod Svetog Gotharda 1.8. 1664, potpisan je Vasvarski mir koji je bio nepovoljan za Hrvatsku i Ugarsku, ali vrlo povoljan za Turke. Na njemu je proglašeno primirje od 20 god, svi Osmanski posjedi su ostali u njihovim rukama i Kralj Leopold se obvezao na placanje odstete Sultanu za rat.**

63. Tko su Štibrenci? Zašto podižu bune? **Podanici Zagrebackih kaptola na posjedima istočno od Zagreba. Podizu bune zbog pokusaja ukidanja privilegija podložnika koji su naseljavali opustjela plemićka imanja. Buna je bilo tri. Prva 1608-1610, druga 1633-1637 i treca 1654. Sve tri su ugušene i Štibrenci su se podvrgnuli jurisdikciji Kaptola**

64. koja je dinasticka loza nestala iz ugr. Kljaljevsta bitkom na mohackom polju. **Jargelovic**

65. koje su 2 kapetanije formirane 30 tih godina 16.st. I predstavljaju okosnicu fredinandove obrane u hrv. / **senjska I ogulinska**

66.tko je u prvoj pol.16.st rukovodio oblikovanjem obrambenog prostora slavonske krajine/ **Ivan kacijaner**

67. gdje I kada je donesena odluka o ustroju grani;kog ratnog vijeca/ **1578. Buck na Muri**

68. uz koja povezujemo nadvojvodu Ivana Vlatkovica?/

69. koja su gl. Obiljezja prosjetiteljstva?

70. kako se naziva područje pod habsb. Upravom u Istri? **Pazinska grofovija**
71. kako se zovu bogati dubrovacki pucani/ **grapani**
72. tko je bio Ivan Mogaic. **Sudionik hrv.slovenske seljačke bune 1573.**
73. književni krugovi. **Petar Zoranić-zadarski, Vinko Pribojević_hvarski, Toma Nigić_splITSKI, Sisko Mencetić_dubrovacki**
74. tko su bili vlasnici? **Seosko stanovništvo pod turkom vlasnicima djelili su se u dvije osnovne grupe, ratari i pastiri. Stupali su u tur.feudalni poredak ne pojedinačno nego kolektivno, sa svim svojim ranijim uređenjem, svojim neposrednim zapovjednicima i svojom samoupravom.**
75. nabroji najmanje 5 plemićkih obitelji koje si se iz reda nižeg plemstva uzdigli tijekom 17.st. ? orsici
76. teritorijalna org. na području pod OC. ? **bosanski pasaluk koji se djeluje na sandžake.**
78. koji je mir sklopljen i trgovački sporazum o slobodi između habsb.monarha i OC? **1417.**
- 79> tko je bio i po čemu je poznat Eugen Savojski. **Talijanski plemić, ratovi za oslobođenje od turaka**
80. 2 pukovnije slavonskog generalata/ **varadždin, korpivnica, krizenci, durđevac**
81. koji je vladar donio edikt o vjerskoj toleranciji/ **Josip II**
82. providuri i njihov djelokrug / **mlecanski dužnosnici u dalmaciji**
83. koje institucija je preuzela ovlasti hrvatskog kraljevskog vijeća 1779./ **ugarski sabor**
84. velikaške obitelji 16st. / **keglevići(slavonski), draskovići(dvorac trakocan), Erdody, frankopani i zrinski**
85. Matija Vlačić ilirski / **magdenburske centurije**
86. cambrajska liga / **1508.-1523., kasnije sveta liga**
87. diča/ratni prez, dimnica/za **podmirivanje saborskih i državnih potreba, tlak/ za utvrde**
88. Katarina Frankopan pisana na hrv. Putni tovaroz_molitvenik, sjedište zrinskih čakovec
89. čiflut/ **prvobitno, kompleks obradivog zemljišta koji se može obrađivati s jednim parom volova.**
90. martolosi? Poseban rod turske

1. Koja se dinastička loza ugasila nakon bitke na Mohačkom polju i kako se zvao zadnji kralj

Jagelovići, Ludovik II

2. Uz koju bitku vežemo Blaža Đuraka i Matiju Fintića? **Bitku kod Siska 1593**

3. Koje su dvije kapetanije u 30tina 16. st predstavljale okosnicu Ferdinandove obrane u Hrvatskoj? **Bihaćka i Senjska kapetanija**

4. Tko je u prvoj polovini 16. st rukovao oblikovanjem obrambenog prostora Slavonske krajine? **Ivan Ungnad**

5. Gdje i kada je donijeta odluka o ustroju Gradačkog ratnog vijeća? **Sabor u Brucku na Muri, 1578.**

6. Uz koga povezujemo nadvojvodu Ivana Vlatkovića? **Uz Uskoke i zauzimanje Klisa 7 travnja 1596**

7. Koja su glavna obilježja prosvjetiteljske književnosti? **Racionalizam i znanstvena spoznaja. Okretanje razumu. U hrvatskoj uvjetovan političkim i društvenim okolnostima.**

8. Kako se nazivaju bogati dubrovački pučani ? **Grapan**

10. To je Ivan Mogaić? **Jedan od glavnih "organizatora" velike Seljačke bune 1573 god.**

11. Poveži **Petar Zoranić - Zada rŠiško Menčetić - Dubrovnik Toma Niger - Split Vinko Pribojević - Hvar**

12. Kako se zvao otac Nikole i Petra Zrinskog **Juraj V Zrinski**

13. Tko su bili Vlasi? **Polunomadsko stočarsko pravoslavno stanovništvo koje je od 1597 - 1600 godine naselilo na području Slavonije.**

14. Navedite barem 3 plemićke obitelji koje su se iz nižeg plemstva uzdignuli u 17 st? **Feštetići, Zrinski, Frankopani**

15. Nabrojite i hijerarhijski posložite teritorijalne organizacije na prostoru pod Osmanskom vlašću. **Ejalet Sandžak Kapetanija**

